

HOOFDSTUK 6

De provincies

Patricia Van den Eeckhout

1. Bibliografie

- DEVOLDER (C.). *De Verenigde Departementen onder Frans bewind, op. cit.*, p. 121-136, 169-177.
- KAMPHUIS (H.A.). *De invoering van wetgeving in het Franse departement Nederlands gedurende het eerste Directoire. Inleiding en regestenlijst van afgekondigde rechtsvoorschriften 1 oktober 1795-19 maart 1797*. Maastricht, 1995.
- ANTOINE (F.). *Les institutions publiques du Consulat et de l'Empire dans les Départements Réunis (1799-1814), op. cit.*, p. 185-212.
- BERNIMOLIN (E.). *Les institutions provinciales et communales de la Belgique*. Brussel, 1891-1892, 2 dln.
- VAN MOL (H.). Les institutions provinciales, in *Les Nouvelles. Lois politiques et administratives, I*. Brussel, 1933, p. 27-223.
- HACHE (D.). *De geschiedenis van de provinciewet. Deelrapport 1. De geschiedenis en de evolutie van de provincie en haar instellingen. Deelrapport 2. Artikelsgewijs overzicht van de wijzigingen aan de provinciewet sinds 1836. Deelrapport 3. Overzicht van de wetswijzigingen per artikel van de provinciewet. Deelrapport 4. De provincie: instelling tussen hamer en aambeeld*. Gent, 1990, 4 dln.
- CONINCKX (D.), REYNAERT (H.), VALCKE (T.), eds. *De provincieraden in Vlaanderen*. Brugge, 2000.
- BRASSINNE (J.). La régionalisation des lois communales et provinciales et de la législation connexe, art. cit.
- BLAISE (P.). Les réformes en vigueur pour les élections communales et provinciales du 8 octobre 2006, art. cit.
- MAST (A.) e.a. *Overzicht van het Belgisch administratief recht, op. cit.*, p. 445-487. Behandelt enkel het Vlaamse gewest.
- COLLINGE (M.). *La province*. Brussel, 2006. Behandelt enkel het Waalse gewest.
- UYTTENDAELE (M.), UYTTENDAELE (N.), SAUTOIS (J.). *Regards sur la démocratie locale en Wallonie, op. cit.*
- SCHEPENS (L.). *De provincieraad van West-Vlaanderen 1836-1921. De provincieraad van West-Vlaanderen 1921-1978*. Tielt, 1976-1979, 2 dln.
- OST (H.), ed. *De provincieraad van West-Vlaanderen 1978-1995*. Z.p., 1996.
- LEHOUCQ (N.), VALCKE (T.) e.a. *De fonteinen van de Oranjeberg. Politiekinstitutionele geschiedenis van de provincie Oost-Vlaanderen van 1830 tot nu. Deel 1. De instelling, de bevoegdheden en de verkiezingsresultaten. Deel 2. Biografisch*

repertorium. Deel 3. "Met gezag bekleed". Biografieën van negentiende-eeuwse beleidsmakers. Deel 4. Biografieën van twintigste-eeuwse beleidsmakers. Gent, 1993-2003, 4 dln.

HEYLEN (S.), DE NIL (B.), D'HONDT (B.) e.a. *Geschiedenis van de provincie Antwerpen. Een politieke biografie. Antwerpen, 2005, 2 dln.*

Zie ook de websites van de verenigingen van de Vlaamse en Waalse provincies: www.vlaamseprovincies.be en www.apw.be.

2. Historisch overzicht

De Zuidelijke Nederlanden werden bij decreet van 9 vendémiaire jaar IV samen met het prinsbisdom Luik en het abtsdom Stavelot-Malmédy door de Franse republiek geannexeerd. De indeling in negen departementen die het *Comité de Salut Public* bij decreet van 14 fructidor jaar III had ingevoerd, werd overgenomen. Het departementsbestuur, gekozen door het departementale kiescollege, was bevoegd voor het omslaan van de belastingen, het toezicht op de openbare weldadigheid en het onderwijs, de bevordering van landbouw en nijverheid, het beheer en de verkoop van nationale goederen, het beheer van bossen en grote wegen, het uitvoeren van openbare werken en het toezicht op de openbare orde. De departementale administratie behartigde de belangen van het departement onder het strikte toezicht van het centrale gezag en oefende de voogdij uit over de municipale administraties. Bij elke departementale administratie was er een commissaris van het Directoire die toezag op de uitvoering van de wetten.

De grondwet van het jaar VIII plaatste een door het staatshoofd aangeduide prefect aan het hoofd van de *préfecture*. Het beheer van de algemene en de regionale belangen behoorde tot zijn bevoegdheid. Als vertegenwoordiger van het centrale gezag strekte zijn competentie zich uit over alles wat niet expliciet was toegewezen aan de *conseil de préfecture* en de *conseil général*. De eerste raad liet zich in met het beslechten van betwistingen, de tweede met het omslaan van de belastingen, het bepalen van de opcentiemen, het afsluiten van de rekeningen en het registreren van de wensen en grieven in verband met het bestuur van het departement.

In 1814 werden de Napoleontische departementen verenigd in drie, later twee gouvernementen-generaal. Aan het hoofd van elk departement kwam een intendant of *commissaire du gouvernement* te staan. De grondwet van 1815 vertrouwde het beheer van de provincies toe aan de Provinciale Staten, die bestonden uit vertegenwoordigers van de adel, de steden en het platteland. De Provinciale Staten waren belast met het uitvoeren van de wetten en het formuleren van voorstellen aangaande de provinciale reglementen, begrotingen en initiatieven. Zij duiden tevens de leden van de Tweede Kamer aan. In de schoot van de Provinciale Staten werden de Gedeputeerde Staten gekozen, die samen met de gouverneur instonden voor het dagelijks bestuur.

Artikel 1 van de Belgische grondwet van 1831 stelde dat België in provincies was opgedeeld. Voor de organisatie van de provinciale bestuursorganen moest worden gewacht op de Provinciewet (PW) van 30 april 1836. Ondertussen bleef het bestuur van de provincies in handen van de bestaande Gedeputeerde

Staten. Gedurende zo'n 150 jaar werden er geen fundamentele wijzigingen aan de provinciale organisatie aangebracht. Tussen de grondwetsherzieningen van 1970 en 1980 won de idee veld dat er voor de provincies geen rol meer was weggelegd en dat men dit bestuursniveau beter kon opdoeken. In de gewone wet van 9 augustus 1980 werd een optie ingebouwd om met ingang van het jaar 1982 de provinciale fiscaliteit af te schaffen, wat het definitieve einde van de provincies scheen in te luiden. De wet van 9 juli 1982 maakte dit evenwel ongedaan. De provincies werden uiteindelijk niet afgeschaft en de werking van de provinciale organen werd door de wet van 6 juli 1987 tamelijk grondig hervormd.

Door de bijzondere wet van 13 juli 2001 houdende overdracht van diverse bevoegdheden aan de gewesten en de gemeenschappen, werden de gewesten met ingang van 1 januari 2002 algemeen bevoegd voor de organieke wetgeving van de provincies met inbegrip van de wetgeving inzake de verkiezing van de provinciale instellingen. Dat betekent dat de gewesten hun eigen "provinciewet" kunnen opstellen. Aan Vlaamse kant kwam het provinciedecreet van 9 december 2005 tot stand en werd de wet die de provincieraadsverkiezingen regelde, gewijzigd en aangevuld door het decreet van 10 februari 2006. De decreten van 12 februari 2004 die de Waalse provincies reorganiseerden, werden geïntegreerd in de *Code wallon de la démocratie locale et de la décentralisation* (CDLD), goedgekeurd door het decreet van 27 mei 2004. Met het decreet van 8 december 2005 werden aan de CDLD een aantal wijzigingen aangebracht: het principe van de *pacte de majorité* (zie het hoofdstuk over de gemeente) wordt ook op het provinciale niveau ingevoerd. De decreten van 21 maart 2002 regelen onder meer de financiering van de Waalse provincies.

We overlopen kort de algemene bepalingen van de regelgeving inzake de provincies en melden (zeer selectief) de wijzigingen die zich sedert 1836 voordeden.

Het artikel 1 van de pw, dat stelde dat er in elke provincie een provincieraad en een commissaris van de regering is, werd door de wet van 25 juni 1997 gewijzigd. Deze wet maakt gewag van een provincieraad, een bestendige deputatie en een gouverneur. Het Vlaamse provinciedecreet heeft het niet langer over een bestendige deputatie maar over een deputatie en het Waalse CDLD spreekt niet langer van een *députation permanente* maar van een *collège provincial*.

Het aantal raadsleden van de provincieraad wordt bepaald in verhouding tot het bevolkingscijfer van de provincie. Dat principe bleef bewaard in de geregiionaliseerde regelgeving maar wordt door Vlaanderen en Wallonië verschillend ingevuld. De provincieraad wordt rechtstreeks verkozen. Aanvankelijk werd het recht van de provincieraad om te vergaderen sterk beperkt, maar sedert de wet van 6 januari 1984 mag de raad vergaderen als de aangelegenheden waarvoor hij bevoegd is dit vereisen.

De provincieraad regelt alles wat van provinciaal belang is. Noch de grondwet, noch de pw omschreven evenwel het begrip "provinciaal belang". De Waalse CDLD definieert de taken van de provincie als complementair aan het gemeentelijke en regionale niveau, terwijl het Vlaams provinciedecreet ze omschrijft als bovenlokale belangenbehartiging, ondersteunende taken op verzoek van andere overheden en het nemen van initiatieven ten behoeve van gebiedsgerichte samenwerking tussen besturen.

De provincieraad stelt de rekeningen vast en stemt de begroting, richt instellingen van provinciaal belang op en geeft machtiging om leningen aan te gaan, goederen te kopen en te verkopen en een rechtsgeding te voeren. De raad kan provinciale reglementen van inwendig bestuur en politiereglementen maken. De grondwetsherziening van 1893 introduceerde de provinciale senatoren die door de provincieraden werden aangeduid. Ingevolge de vierde staats hervorming van 1993 werden de provinciale senatoren afgeschaft. De pw belast de provincieraden eveneens met het voordragen van kandidaten voor de benoeming van de raadsheeren in de hoven van beroep en van de voorzitters en ondervoorzitters van de rechtbanken van eerste aanleg. Deze bevoegdheid werd ondertussen impliciet opgeheven door de installatie van de Hoge raad voor Justitie (1999).

De provincieraad kiest uit zijn midden een (bestendige) deputatie. Deze bestaat uit zes leden. De geregionaliseerde provinciewetten behielden een zeskoppige deputatie. Volgens de Waalse CDLD zit de gouverneur het provinciecollege niet langer voor: de provincieraad duidt een voorzitter aan onder de collegeleden. In het Vlaamse gewest is de gouverneur nog steeds van rechtswege voorzitter van de deputatie. De (bestendige) deputatie geeft advies over alle zaken die haar krachtens de wet of door de regering worden voorgelegd. Zij beslist over alle zaken van dagelijks bestuur van de provincie, over de uitvoering van de wetten waarvoor haar medewerking vereist is en de zaken die de gouverneur haar verzoekt te behandelen. De wet van 30 december 1887 voerde een controlebevoegdheid en een advocatierecht van de bestendige deputatie in. Voortaan kon deze laatste het onderzoek en de uitvoering van zaken van provinciaal belang (tot dan uitsluitend voorbehouden aan de gouverneur) bij gemotiveerde beslissing en onder bepaalde voorwaarden naar zich toetrekken. De bestendige deputatie kon daar echter slechts in uitzonderlijke omstandigheden toe overgaan. Met de wet van 6 juli 1987 werd voortaan regel wat ooit een uitzondering was. Tot in 1987 droeg de gouverneur zorg voor het voorafgaand onderzoek van alle zaken die aan de provincieraad of de bestendige deputatie werden voorgelegd en voerde hij ook hun beslissingen uit. Vanaf 1987 behoren deze activiteiten tot de bevoegdheden van de (bestendige) deputatie. Voor de rol van de (bestendige) deputatie inzake administratief toezicht en als administratief rechtscollege: zie lager.

De gouverneur is de commissaris van de regering in de provincie. België telde aanvankelijk negen provincies en negen gouverneurs. De wet van 2 augustus 1963 inzake het gebruik van talen in bestuurszaken voerde het ambt van vice-gouverneur van de provincie Brabant in. Hij werd onder meer belast met het toezicht op de toepassing van deze wetgeving in het administratief arrondissement Brussel-Hoofdstad en in de faciliteitengemeenten. Ingevolge de gewone wet van 16 juli 1993 werd de provincie Brabant met ingang van het jaar 1995 opgedeeld in de provincies Vlaams-Brabant en Waals-Brabant. Namen de provinciale taken over: de provincies Vlaams- en Waals-Brabant, het Brussels Hoofdstedelijk Gewest (BHG), de Brusselse gemeenschapsinstellingen en de federale overheid. In het administratief arrondissement Brussel-Hoofdstad is er een commissaris van de federale regering, die de titel voert van gouverneur en die belast is met de tenuitvoerlegging van wetten, decreten, besluiten en die tevens de bevoegdheden van een gouverneur uitoefent inzake de openbare orde. Hij wordt bijgestaan door een vice-gouverneur. In de provincie Vlaams-Brabant wordt de gouverneur bijge-

staan door een adjunct. De vice-gouverneur en de adjunct-gouverneur zijn belast met het toezicht op de toepassing van de wetten en verordeningen op het gebruik van talen in bestuurszaken en het onderwijs, respectievelijk in de gemeenten van het administratief arrondissement Brussel-Hoofdstad en in de Brusselse randgemeenten.

Tot 1 januari 2002 werden de gouverneurs benoemd en afgezet door de Koning. Ingevolge de regionalisering van de provinciewet (bijzondere wet van 13 juli 2001) is dat niet langer het geval. De gouverneurs van de Vlaamse (inclusief de adjunct van de gouverneur van de provincie Vlaams-Brabant) en de Waalse provincies worden respectievelijk benoemd en afgezet door de Vlaamse en de Waalse regering, evenwel op eensluidend advies van de federale minister-raad. De gouverneur van Brussel-Hoofdstad wordt benoemd door de Brusselse Hoofdstedelijke regering.

Als gevolg van de wet van 9 augustus 1988 werd een college van provinciegouverneurs gecreëerd dat, behalve in bepaalde gevallen, bestaat uit de gouverneurs van alle provincies. Het college verleent advies over voorstellen van beslissing van de gouverneurs van Limburg en Henegouwen voor de bij wet bepaalde aangelegenheden.

De wet van 6 juli 1987 zorgde voor een verschuiving van bevoegdheden van de gouverneur naar de bestendige deputatie. De gouverneur behield een residuaire bevoegdheid met betrekking tot het onderzoek van zaken van provinciaal belang en draagt zorg voor het onderzoek van alle andere zaken. De gouverneur is in de provincie belast met de tenuitvoerlegging van wetten, besluiten, decreten, enz. Als vertegenwoordiger van de staat zit hij sedert de wet van 6 juli 1987 een interministeriële commissie voor, die de coördinatie tussen de diensten van de staat in de provincie moet bevorderen. De gouverneur draagt zorg voor de handhaving van rust, orde en veiligheid in de provincie. Met het oog daarop beschikt hij over de rijkswacht (na de politiehervorming van 1998 over de federale politie). In geval van oproer heeft hij het recht de gewapende macht te vorderen. De regionalisering van de provinciewet bracht op dit vlak geen wijzigingen met zich.

Artikel 125 van de pw bepaalde dat de gouverneur beroep moest aantekenen bij de toezichthoudende overheid als de beslissingen van de provincieraad of bestendige deputatie het algemeen belang schaadden of als deze instellingen hun bevoegdheid te buiten gingen. Artikel 86 van de pw vermeldde welke besluiten van de provincieraad aan de goedkeuring van de toezichthoudende overheid onderworpen waren. De wet van 27 mei 1870 verving deze opsomming ten dele door een ruime appreciatiebevoegdheid vanwege de gouverneur. De wet van 4 december 1984 stelde een groot aantal handelingen van de provincieraad vrij van goedkeuring van de toezichthoudende overheid en verlichtte aldus het administratief toezicht.

In het hoofdstuk betreffende de gemeenten werd reeds gewezen op de ontwikkeling die zich inzake het administratief toezicht voordeed als gevolg van de bijzondere wet van 8 augustus 1980 en de bijzondere wet van 8 augustus 1988 die haar wijzigde. Het Vlaamse gewest is bevoegd voor de organisatie en de uitoefening van het gewoon administratief toezicht op de vier Vlaamse provincies en de provincie Vlaams-Brabant. Voor deze provincies gold het decreet van 22 februari 1995 en vervolgens het provinciedecreet van 9 december 2005. Het Waalse gewest

is bevoegd voor het gewoon administratief toezicht op de vier Waalse provincies en de provincie Waals-Brabant. Voor deze provincies gold het decreet van 20 juli 1989 en vervolgens dat van 1 april 1999, gewijzigd door het decreet van 22 november 2007.

Zoals in het overzicht van de verschillende bronnenreeksen zal blijken, spelen zowel de gouverneur als de bestendige deputatie een rol in het administratief toezicht op de ondergeschikte besturen: gemeenten, OCMW's, kerkfabrieken, polders en wateringen.

Alle provinciale overheden hebben een website: www.provant.be, www.vlaams-brabant.be, www.limburg.be, www.oost-vlaanderen.be, www.west-vlaanderen.be, www.brabantwallon.be, www.hainaut.be, www.provinciedeliege.be, www.province.namur.be, www.province.luxembourg.be.

3. Archieven

3.1. Wetgeving

De bijzondere wet van 13 juli 2001 kent de bevoegdheid om de organisatie van de provincies te regelen toe aan de gewesten. Ingevolge deze regionalisering van de provinciewet zijn het voortaan de gewesten die bepalen welke instanties op provinciaal vlak voor het archief verantwoordelijk zijn. Volgens het Vlaamse provinciedecreet is de deputatie verantwoordelijk voor de zorg voor het archief (art. 57), terwijl de provinciegriffier het beheer van het archief moet organiseren (art. 86). In de Waalse CDLD luidt de werkverdeling als volgt: het provinciecollege is *responsable de l'organisation des archives* (L2212-49), terwijl de griffier *a la garde des archives* (L2212-61).

In hoeverre deze verschuiving van bevoegdheden kan of moet uitmonden in een gewestelijke regelgeving inzake publiekrechtelijke archieven is nog steeds onderwerp van discussie. Zolang de gewesten op dit vlak geen initiatieven nemen, blijft de archiefwet van 24 juni 1955 van kracht. Volgens deze wet dienen de bovenvermelde verantwoordelijken hun taak onder het toezicht van de Algemeen Rijksarchivaris uit te voeren. Ingevolge de archiefwet van 24 juni 1955 moeten de provinciale besturen hun archieven die ouder zijn dan 100 jaar in het rijksarchief neerleggen. Zij mogen dat ook doen met archieven van recentere datum die geen direct administratief nut meer hebben. De provinciale archieven staan alleszins onder het toezicht van de Algemeen Rijksarchivaris.

Uit volgend overzicht blijkt dat elke provincie haar eigen invulling heeft gegeven aan de uitvoering van deze bepalingen. Bij de Vlaamse provinciebesturen tekent zich een duidelijke trend af om de archieven zelf te bewaren (in plaats van ze neer te leggen in het rijksarchief) en onder te brengen in publiek toegankelijke archiefdiensten. Zoals stads- en gemeentearchieven (zie het hoofdstuk over de gemeenten) kunnen de provinciale archiefdiensten participeren aan het erfgoedbeleid. Het cultureel-erfgoeddecreet van 23 mei 2008 dat het erfgoedbeleid van de Vlaamse gemeenschap, de provincies en gemeenten op elkaar wil afstemmen, voorziet in dat kader onder meer een kwaliteitslabel voor de provincie-, stads- en gemeentearchieven die een erfgoedwerking uitbouwen op basis van hun ambtelijk archief.

Voor de regelgeving inzake openbaarheid van bestuur zie het desbetreffende hoofdstuk in dit boek.

3.2. *Bewaring en inventarisatie*

ARCHIEF VAN DE PROVINCIE BRABANT, DE PROVINCIE VLAAMS-BRABANT EN DE PROVINCIE WAALS-BRABANT

Het Rijksarchief te Anderlecht bewaart het archief van de instellingen van het arrondissement Brabant (administratie van het arrondissement Brabant onder de Franse bezetting), van het departement van de Dijle (administratie van het Dijledepartement en van de Dijleprefectuur) en van de provincie Brabant tot de splitsing in 1995. Het gros van de documenten reikt van 1794 tot de jaren 1960. De *Toegangen in beperkte oplage* die deze archieven ontsluiten, gingen aanvankelijk uit van het Algemeen Rijksarchief, waar deze archieven zich oorspronkelijk bevonden. Na de verhuis naar het Rijksarchief te Anderlecht volgde een anastatische herdruk van deze werkinstrumenten. Het betreft dus geen nieuwe versie van de ontsluitingen uit de jaren 1990. Van de tweetalige *Toegangen* vermelden we de Nederlandstalige titel.

THIELEMANS (M.-R.). *Inventaire des archives de l'administration de l'arrondissement du Brabant*. Brussel, 1964.

LAVALLEYE (J.). *Commission provinciale du Brabant des bourses d'études*. Brussel, 1988 (Toegangen in beperkte oplage).

MARECHAL (G.). *Provinciaal bestuur van Brabant. Kabinet van de gouverneur (1846-1944). Overdrachtslijst*. Brussel, 1989 (Toegangen in beperkte oplage).

TIHON (C.). *Provinciaal bestuur van Brabant. Reeks "Tihon I" (1824-1920)*. Brussel, 1989 (Toegangen in beperkte oplage).

DAELEMANS (F.). *Voorlopige inventaris van het archief van de Centrale Administratie van het Dijledepartement, 22 november 1795-26 maart 1800, 1 frimaire jaar IV-5 germinal jaar VIII*. Brussel, 1990 (Toegangen in beperkte oplage).

TIHON (C.). *Provinciaal bestuur Brabant. Archief neergelegd in 1921-1923. "Tihon 2"*. Brussel, 1991 (Toegangen in beperkte oplage).

Provinciaal bestuur Brabant. Wegenis. Dienst nr. 12. "R 12". Brussel, 1991 (Toegangen in beperkte oplage).

Provinciaal bestuur Brabant. Archief neergelegd in 1967. "Burgemeesters". "K". Brussel, 1991 (Toegangen in beperkte oplage).

DOEHAERD (R.), THIELEMANS (M.-R.). *Provinciaal bestuur Brabant. Reeks A. "A"*. Brussel, 1991 (Toegangen in beperkte oplage).
Betreft ook de "Hollandse periode".

POLART (M.-T.). *Provinciaal bestuur Brabant. Gevaarlijke, ongezonde of hinderlijke inrichtingen, 1819-1954*. Brussel, 1992 (Toegangen in beperkte oplage).

POLART (M.-T.), AGNEESESENS (R.). *Provinciaal bestuur Brabant. Reeks N. "N"*. Brussel, 1992 (Toegangen in beperkte oplage).

COSEMANS (A.), DOEHAERD (R.). *Provinciaal bestuur Brabant. Reeks E. "E"*. Brussel, 1992 (Toegangen in beperkte oplage).

Provinciaal bestuur Brabant. Reeks C. "C". Brussel, 1992 (Toegangen in beperkte oplage).

Betreft ook de "Hollandse periode".

- TIHON (C.). *Provincie Brabant. Plans van de Technische dienst der gebouwen. Inventaris*. Brussel, 1993 (Toegangen in beperkte oplage).
- DOEHAERD (R.). *Provinciaal bestuur van Brabant. Reeks Oudstrijders van 1830*. Brussel, 1993 (Toegangen in beperkte oplage).
- DE BOCK-DOEHAERD (R.). *Inventaire des registres de la Préfecture de la Dyle (1796-1814)*. Brussel, 1995 (Toegangen in beperkte oplage).
- MARECHAL (G.). *Provinciebestuur Brabant. Reeksen L en M*. Brussel, 1996 (Toegangen in beperkte oplage).
- HOORNAERT (B.), MARECHAL (G.). *Provinciebestuur Brabant. Militieregisters van het arrondissement Nijvel (1877-1922)*. Brussel, 1996 (Toegangen in beperkte oplage).
- Provinciebestuur Brabant. Provinciale technische dienst voor de wegen en onbevaarbare waterlopen. Waterlopen op het grondgebied van de provincie Vlaams-Brabant en van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest*. Brussel, 1996 (Toegangen in beperkte oplage).
- MARECHAL (G.). *Provinciebestuur Brabant. Griffie. Inventaris (1827-1965)*. Brussel 1996 (Toegangen in beperkte oplage).
- Betreft de notulen van beraadslagingen en besluiten van de provincieraad, de bestendige deputatie en de gouverneur.
- MARECHAL (G.). *Provinciebestuur Brabant. R. Dienst 12. Stadswegenis 1828-1962*. Brussel, 1996; IDEM. *Deelinventaris. Provinciale Dienst voor Ravitailering en Burgerlijke Hulpverlening (mei-november 1940)*. Brussel, 1997; IDEM. *Deelinventaris. Balansen en rekeningen van intercommunales (1922-1986)*. Brussel, 1997; IDEM. *Plaatsingslijst. Begrotingen (1960-1969) en rekeningen (1957-1966) van kerkfabrieken*. Brussel, 1997; IDEM. *Plaatsingslijst. Provinciale comptabiliteit (1852-1993)*. Brussel, 1997; IDEM. *Gemeenten en Commissies van Openbare Onderstand. Begrotingen (1960-1969) en rekeningen (1957-1966)*. Brussel, 1997 (Toegangen in beperkte oplage).
- MARECHAL (G.), VAN DAMME (I.). *Provinciebestuur van Brabant. R. Dienst 15. Buurtwegen en werken inzake openbare gezondheid 1836-1968*. Brussel, 1996; IDEM. *Rijkswegen. Rooilijnen, inlijvingen, afstanden en bouwwerken 1815-1961*. Brussel, 1996 (Toegangen in beperkte oplage).
- MARECHAL (G.), DI MAURO (L.). *Provinciebestuur van Brabant. Reeks R. Dienst 14. Schoolgebouwen: administratief toezicht 1919-1965*. Brussel, 1996; IDEM. *Stadswegenis-Stedebouw (onroerende verrichtingen) (1842-1978)*. Brussel, 1996 (Toegangen in beperkte oplage).
- MARECHAL (G.), MARGINET (A.). *Provinciebestuur van Brabant. Werken aan gebouwen voor de eredienst 1894-1975*. Brussel, 1996 (Toegangen in beperkte oplage).
- MARECHAL (G.). *Provinciebestuur Brabant. Dossiers burgemeesters (Kabinetsarchief) 1920-1994*. Brussel, 1999 (Toegangen in beperkte oplage).
- MARECHAL (G.). *Archief van het provinciebestuur van Brabant. Neerlegging 1933-1938. Begin 19^e eeuw-1936 (vnl. eerste derde 20^e eeuw)*. Brussel, 1999 (Toegangen in beperkte oplage).
- MARECHAL (G.). *Archief van het provinciebestuur van Brabant. Administratief toezicht op het verhandelen van onroerende goederen (1855-1981) [1984]*. Brussel, 2000 (Toegangen in beperkte oplage).

Als gevolg van de splitsing van de provincie Brabant met ingang van 1995 erfden verschillende instanties de archieven van de provincie die nog niet in het Algemeen Rijksarchief waren neergelegd: de provincie Vlaams-Brabant, de provincie Waals-Brabant, de Brusselse gewest- en gemeenschapsinstellingen en de gouverneur van het administratief arrondissement Brussel-Hoofdstad.

Vlaams-Brabant beschikt over een archiefdienst. Deze dienst erfde de bescheiden die duidelijk betrekking hebben op de provincie Vlaams-Brabant. Inzake de raadpleging zijn er geen beperkingen, tenzij deze die het gevolg zijn van de beperkende bepalingen in de wet op de openbaarheid van bestuur en het inzageglement van de provincie Vlaams-Brabant. De provincie Waals-Brabant erfde de bescheiden die ondubbelzinnig op Waals-Brabant betrekking hebben. Het volledige bestand inzake Waals-Brabantse wegenis, waarvan geen onderdelen werden neergelegd in het Algemeen Rijksarchief, bevindt zich hier. In 2007 werd een archivaris aangesteld, doch er is voorlopig nog geen georganiseerde archiefdienst. Vragen tot raadpleging dienen te worden gericht aan de provinciegriffier.

Bepaalde documenten konden veel minder duidelijk aan hetzij de provincie Waals-Brabant, hetzij de provincie Vlaams-Brabant worden toegewezen: zij kwamen aanvankelijk terecht bij de gouverneur van het administratief arrondissement Brussel-Hoofdstad. De bescheiden hebben op de meest diverse aspecten van het beleid betrekking. In 2007 werden zij overgebracht naar het Rijksarchief te Anderlecht. Overdrachtslijsten zijn voorhanden.

Aangezien de gewest- en gemeenschapsinstellingen van het BHG bepaalde bevoegdheden van de provincie overnamen, vormen ook deze instanties vindplaatsen van provinciaal archief. De archiefdienst van het Ministerie van het BHG (zie ook het hoofdstuk over de gewest- en gemeenschapsinstellingen) heeft van zijn geërfde provinciale archief voorlopige lijsten opgesteld: men treft er onder meer documenten in aan inzake ruimtelijke ordening en archieven die voortvloeien uit de bevoogdende functie ten aanzien van gemeenten en andere lokale openbare instellingen. De Commission communautaire française (COCOF) erfde onder meer personeelsdossiers en technische dossiers aangaande scholen. Er bestaat geen inventaris van en er is evenmin een georganiseerde archiefdienst, maar vragen tot raadpleging kunnen steeds worden gesteld. De Gemeenschappelijke gemeenschapscommissie (COCOM) erfde enkel de dossiers van de personeelsleden die bij haar terecht kwamen. Over de archieven die de Vlaamse gemeenschapscommissie (VGC) desgevallend erfde, konden geen inlichtingen worden bekomen.

ARCHIEF VAN DE PROVINCIE ANTWERPEN

In het Rijksarchief te Antwerpen kan men het archief van de provincie Antwerpen aantreffen met betrekking tot de periode 1794-ca.1900. De provinciale archiefdienst bewaart het archief van de provincie vanaf ca. 1900, wat niet belet dat heel wat reeksen teruggaan tot 1860 en zelfs tot 1794. Het Antwerps provinciebestuur streeft ernaar het statisch provinciearchief in eigen beheer te ontsluiten en ter beschikking te stellen.

Volgende gids geeft een overzicht van de provinciale archieven die zich in het Rijksarchief te Antwerpen bevinden:

HOUTMAN (E.). *Overzicht van de archieven en verzamelingen van het Rijksarchief te Antwerpen. Band I: overheidsarchieven, op. cit., p. 323-343.*

Tot ca. 1860 wordt dit archief (met name de “archiefblokken” A tot en met M) ontsloten door volgende werkinstrumenten:

JACOBS (H.). *Inventaris der archieven van het Provinciaal Bestuur van Antwerpen. II. Hedendaagsche archieven. Fransch tijdvak (1794-1814). (Bestuurlijke inrichting, financiën, eeredienst, gerecht, politie, volksopstand van het jaar VII).* Antwerpen, 1895-1906, 3 dln.

Deze inventaris van “blok” A van het provinciaal archief werd bewerkt door H. Coppens:

JACOBS (H.), COPPENS (H.). *Archief van het Departement van de Twee Neten en van de Provincie Antwerpen. Inventaris van blok A. Inventaris der Archieven van het Provinciaal Bestuur van Antwerpen, II-IV (1794-1814). Aangevulde uitgave.* Brussel, 1999 (Toegangen in beperkte oplage).

HOUTMAN (E.), COPPENS (H.). *Archief van het Departement van de Twee Neten en van de Provincie Antwerpen. Beknopte plaatsingslijsten van de blokken B tot M (ca. 1794-ca. 1860).* Brussel, 1999 (Toegangen in beperkte oplage).

Betreft onder meer openbare verkoop van nationale goederen, algemene werking van de provincie, conscriptie, belastingen, weldadigheid, militieregisters, gevangenis, landbouw, industrie, wege, onderwijs, openbare gezondheid, enz.

KENNIVÉ (D.). e.a. *Archief van het Departement van de Twee Neten en van de provincie Antwerpen. Blok K nrs. 127-158 en blok N nrs. 152-228. Vergunningsaanvragen voor bouwwerken langs rijks- en provinciewegen (1799/1800) 1814-1897. Indices op aanvragers en op plaatsnamen.* Brussel, 2001 (Toegangen in beperkte oplage).

CEURVELS (G.). *Archief van het Departement van de Twee Neten en van de Provincie Antwerpen. Blok J nrs. 5-16. Stukken betreffende de hulpverlening bij calamiteiten 1798/1799 (jaar VII)-1863. Inventaris en nadere toegangen.* Brussel, 2001 (Toegangen in beperkte oplage).

CEURVELS (G.) e.a. *Archief van het Departement van de Twee Neten en van de Provincie Antwerpen. Blok D nrs. 256-259. Departement van de Twee Neten. Stukken betreffende deserteurs en weerspannige conscripts 1800-1811. Indices op persoons- en plaatsnamen.* Brussel, 2002 (Toegangen in beperkte oplage).

CEURVELS (G.) e.a. *Archief van het Departement van de Twee Neten en van de Provincie Antwerpen. Blok D nrs. 1-191. Departement van de Twee Neten. Stukken betreffende de conscriptie 1795-1814. Inventaris en indices op persoons- en plaatsnamen.* Brussel, 2002 (Toegangen in beperkte oplage).

Van de documenten die in de jaren 1980/1990 werden overgedragen en die reiken tot 1900, in sommige gevallen tot 1939, bestaan overdrachtslijsten.

De documenten die zich nog op het provinciebestuur bevinden, kunnen in een archiefdienst worden geconsulteerd. Op de website van de provincie worden de aanwezige reeksen opgesomd (www.provant.be/bestuur/kennismaking/provincie-

huis/archief). De trefwoorden geven een idee van de verscheidenheid aan onderwerpen die in de provinciale archieven aan bod komen: toezicht op gemeenten, polders en wateringen, kerkfabrieken en OCMW's, begraafplaatsen, bibliotheken, brandweer, consuls, cultuur, eretekens, gebouwen, huisvestingsmaatschappijen, landbouw, markten, industrie, onderwijs, provincieraad, scheepvaart, stoomtuigen, enz. Zoals gezegd, gaan sommige reeksen bewaard in de provinciale archiefdienst verder terug dan 1900. Bepaalde reeksen reiken tot 1860 (waardoor zij aansluiten op de "blokken" A-M in het Rijksarchief), terwijl andere teruggaan tot 1794 (onder meer de dossiers inzake burgemeesters, bouwdoossiers, bouwtekeningen, ...).

De lezer kan gebruik maken van inventarissen (waarvan sommige via de website kunnen worden ingezien), steekkaarten en overdrachtslijsten. Alle documenten zijn in principe openbaar, maar voor het raadplegen van bepaalde reeksen heeft men de toelating nodig van de provinciegriffier: documenten die nog door de provinciediensten gebruikt worden, documenten tot 30 jaar oud en documenten aangaande strafvordering en persoonlijke levenssfeer die minder dan 100 jaar oud zijn.

Het Antwerps provinciebestuur startte een aantal jaren geleden met een Architectuurarchief Provincie Antwerpen (APA). Deze instelling verwerft, beheert en ontsluit archieven van architecten, stedenbouwkundigen, designers, bouw- en immobiliënfirmas en vakverenigingen. Ze bestrijkt daarmee de Antwerpse architectuurgeschiedenis sinds 1800. Het betreft hier privé-archieven en geen provinciaal archief (zie het hoofdstuk over de archieven van particulieren).

ARCHIEF VAN DE PROVINCIE LIMBURG

Slechts een beperkt deel van het archief van het provinciebestuur van Limburg werd neergelegd in het Rijksarchief te Hasselt. Het betreft reeksen voortvloeiend uit het toezicht op het financieel beheer van de kerkfabrieken en de commissies voor openbare onderstand en hun voorgangers, militieregisters en de provinciale beurzencommissie. De overgedragen archieven worden ontsloten door gedetailleerde overdrachtslijsten. Voor de archieven van de provinciale beurzencommissie (17^e-begin 20^e eeuw) is een afzonderlijke inventaris voorhanden.

Het provinciaal bestuur van Limburg beschikt over een archiefdienst waar de verslagen en besluiten van de deputatie en de provincieraad kunnen worden geraadpleegd evenals dossiers in verband met openbare gebouwen, wegen, patrimonium, kerkfabrieken, hinderlijke inrichtingen, verkiezingen, welzijn, onderwijs, huisvesting, ruimtelijke ordening, enz. Hier kunnen ook de atlanten van de buurtwegen (ook digitaal toegankelijk via het GIS) en de waterlopen worden ingekeken. Voor een aantal rubrieken staan inventarissen ter beschikking. Voorafgaandelijk moet men een vraag tot inzage indienen. Het raadplegen van documenten geschiedt volgens het algemeen inzageverordening van het provinciebestuur.

De algemene dossiers van voor 1830 moet men raadplegen in het Regionaal Historisch Centrum Limburg te Maastricht. De ontsluiting geschiedt er door:

HARDENBERG (H.). *Inventaris der archieven van het arrondissement Maastricht en het departement van de Nedermaas, 1794-1814*. Den Haag, 1946.

NUYENS (E.). *Inventaris der archieven van het provinciaal bestuur van Limburg 1814-1913*. Maastricht, 1982.

ARCHIEF VAN DE PROVINCIE OOST-VLAANDEREN

Het archief van de provincie Oost-Vlaanderen is verspreid over het Rijksarchief te Gent, het Rijksarchief te Beveren en de provinciale archiefdienst van Oost-Vlaanderen. Tussen deze drie bewaarplaatsen bestaat grofweg volgende werkverdeling: het Rijksarchief te Gent bewaart documenten uit de periode 1794-1870, het Rijksarchief te Beveren bewaart archief uit de periode 1870-1900 en de provinciale archiefdienst bewaart de meeste bescheiden uit de twintigste eeuw. In 2003 besliste de deputatie het twintigste-eeuwse archief zelf te beheren, inbegrepen het archief dat zich in Beveren bevindt. De teruggave van het twintigste-eeuwse archief aan de provinciale archiefdienst is echter nog niet afgerond.

In het Rijksarchief te Gent bevindt zich het Fonds Schelddedepartement 1792-1815. De vroegere inventaris is achterhaald:

VAN DEN HAUTE (C.). *Inventaire des archives de l'arrondissement de la Flandre orientale et du Département ou Préfecture de l'Escaut, 1794 à 1814*. Tongeren, 1932.

Hij werd vervangen door een steekkaarteninventaris die voor een groot deel ook via de databank van de provinciale archiefdienst kan worden geraadpleegd. Daarnaast staan er een aantal onuitgegeven deelinventarissen ter beschikking die onder meer bevolking en burgerlijke stand, militie, verkiezingen, openbare werken en verkeer, openbare weldadigheid en openbare gezondheidszorg, onderwijs, wetenschappen, kunst en cultuur betreffen.

In het Rijksarchief te Gent treffen we eveneens het "Hollands Fonds 1815-1830" en een bestand "1830-1850" aan, die beide door onuitgegeven inventarissen worden ontsloten. Het bestand "1850-1870" is ten dele geïnventariseerd. Met betrekking tot de periode 1830-1870 zijn ondermeer de processen-verbaal van provincieraad en deputatie aanwezig, evenals de begrotingen van gemeenten en de militieregisters die teruggaan tot 1814.

In het Rijksarchief te Beveren bevinden zich nog grote reeksen uit de twintigste eeuw, zoals begrotingen en rekeningen van lokale besturen en kerkfabrieken, dossiers van de provinciale technische dienst en militie. De provinciale archieven te Beveren worden deels door overdrachtslijsten, deels door een steekkaarteninventaris ontsloten.

De bescheiden die bij de provincie zelf berusten, kan men inkijken in een archiefdienst. Daar treft men alle bestanden aan gevormd sedert 1990 evenals de meeste reeksen uit de twintigste eeuw, zoals de registers briefwisseling, de notulen van deputatie en provincieraad, de besluiten van de deputatie, de militieregisters, verkiezingsdossiers, dossiers hinderlijke bedrijven, dossiers beheer goederen van lokale besturen en kerkfabrieken, allerlei subsidiëringdossiers, dossiers provinciaal onderwijs, dossiers buurtwegen en dossiers personeel lokale besturen.

De archieven die zich in de provinciale archiefdienst bevinden, worden deels ontsloten door overdrachtslijsten, deels door steekkaarten en een databank. De toestemming van de provinciegriffier is vereist voor de inzage van archiefdocumenten die jonger zijn dan vijftig jaar én de persoonlijke levenssfeer raken.

Archiefdocumenten die als bestuursdocumenten kunnen worden beschouwd zijn openbaar.

ARCHIEF VAN DE PROVINCIE WEST-VLAANDEREN

In 1999 sloot de provincie West-Vlaanderen met de Algemeen Rijksarchivaris een overeenkomst met het oog op de teruggave van provinciaal archief dat zich in het rijksarchief bevond. In uitvoering daarvan werd het volledige provinciaal archief uit de periode 1875-1940 vanuit het Rijksarchief Beveren naar de provinciale archiefdienst overgebracht. Vanuit het Rijksarchief Brugge werden het "Hollands fonds" (1814-1830) en de militieregisters (1813-1922) naar de provinciale archiefdienst getransfereerd. Het is de bedoeling dat ook het resterende provinciaal archief uit de periode 1794-1875 dat zich nog in het Rijksarchief Brugge bevindt naar de provinciale archiefdienst wordt overgebracht.

Het volgende overzicht van de archieven van de provincie West-Vlaanderen die zich in het Rijksarchief te Brugge bevinden, is dus enigszins achterhaald:

VANDERMAESEN (M.). *Archiefvormers in de gerechtelijke arrondissementen Brugge, Ieper en Veurne. Deel II. Archieven over overheidsinstellingen vanaf 1795, op. cit.*, p. 27-56.

Voor de ontsluiting van de provinciale archieven, beschikken we over volgende werkinstrumenten:

DE SMET (J.). *Inventaris van het archief van de Franse Hoofdbesturen in West-Vlaanderen, 1794-1814*. Brussel, 1951.

ROOSE-MEIER (B.). *Inventaris van het archief van de Franse Hoofdbesturen (1797-1815). Aanvullende reeks*. Brussel, 1994 (Toegangen in beperkte oplage).

Betreft onder andere de verkoop van nationale goederen.

ROOSE-MEIER (B.). *Leiedepartement. Tweede aanvullende reeks: bevolkingsregister (1814-1816) en addenda*. Brussel, 1995 (Toegangen in beperkte oplage).

ROOSE-MEIER (B.). *Leiedepartement. Derde aanvullende reeks: bevolkingsregisters (1814-1815)*. Brussel, 1995 (Toegangen in beperkte oplage).

Provincie West-Vlaanderen. Modern Archief. 1^e reeks. Brussel, 1992; *Idem. 2^e reeks-*, *Idem. 3^e reeks-*, *Idem. 4^e reeks-*, *Idem. 5^e reeks*. Brussel, 1992 (Toegangen in beperkte oplage).

ROOSE-MEIER (B.). *Inventaris van het provinciaal archief (1815-1830) ("Modern Archief")*. Aanvullende reeks. Brussel, 1994 (Toegangen in beperkte oplage).

ROOSE (B.). *Inventaris van het archief van de derde Afdeling van het provinciebestuur van West-Vlaanderen (ca. 1824-ca. 1850)*. Brussel, 2002.

Beide volgende toegangen betreffen onder meer de begrotingen en rekeningen van de gemeenten en de onderstandsinstellingen:

Beknopte inventaris van het archief van de provincie West-Vlaanderen. 1^e Afdeling (1830-1874); Idem 2^e Afdeling (1830-1874). Brussel, 1998, 2 dln. (Toegangen in beperkte oplage).

VAN RENTERGHEM (V.). *Inventaris van het archief van de provincie West-Vlaanderen. Vierde afdeling (1830-1875)*. Brussel, 1994 (Toegangen in beperkte oplage).

Betreft het onderwijs.

Provincie West-Vlaanderen. 4^e afdeling. Brussel, 1992 (Toegangen in beperkte oplage).

Betreft het onderwijs in de negentiende eeuw.

ROOSE-MEIER (B.). *Inventaris van het archief van de provincie West-Vlaanderen (1830-1875). Aanvullende reeks.* Brussel, 1994 (Toegangen in beperkte oplage).

Provinciekaarten. Brussel, 1992 (Toegangen in beperkte oplage).

Militieregisters van West-Vlaanderen (1813-1922). Brussel, 1992 (Toegangen in beperkte oplage).

Inventaris van het archief van de Provinciale Geneeskundige Commissie van West-Vlaanderen (1818-1910). Brussel, 1998.

ROOSE (B.). *Repertorium van bronnen voor kunst- en cultuurgeschiedenis in het archief van de provincie West-Vlaanderen (3^e afdeling) 1817-1879.* Brussel, 2001.

De provincie West-Vlaanderen beschikt over een georganiseerde archiefdienst. Voor raadpleging van documenten die jonger zijn dan 30 jaar is de toestemming van de provinciegriffier vereist.

ARCHIEF VAN DE PROVINCIE HENEGOUWEN

In 1940 en in 1990 werden aanzienlijke delen van het provinciaal archief vernietigd, respectievelijk als gevolg van bombardementen en een brand. In volgende gids treft men een overzicht aan van de archieven van de provincie Henegouwen die zich in het Rijksarchief te Bergen bevinden:

HONNORÉ (L.). *Guide des fonds et collections des Archives de l'État à Mons, op. cit.*, p. 291-300.

De archieven van het provinciaal bestuur van Henegouwen uit de «Franse tijd» die aanwezig zijn in het Rijksarchief te Bergen worden ontsloten door:

NIEBES (P.-J.). *Inventaires des archives de l'administration de l'arrondissement du Hainaut 1794-1795, de l'administration du district de Mons 1794-1795, du tribunal civil du district d'Ath 1794-1795 et du tribunal civil du district de Binche 1794-1795.* Brussel, 2008.

NIEBES (P.-J.). *Inventaire des archives de l'administration centrale du département de Jemappes 1795-1800.* Brussel, 2008.

NIEBES (P.-J.). *Inventaire des archives de la préfecture du département de Jemappes (1800-1814).* Brussel, 2008.

NIEBES (P.-J.). *Inventaires des archives de l'Intendance du Département de Jemappes (1814-1815) et du Gouvernement de la Province de Hainaut durant la Période hollandaise (1815-1830).* Brussel, 2008.

Daarnaast beschikt men over werkinstrumenten die niet zozeer fungeren als inventarissen, dan wel als uitgebreide overzichten van de bevoegdheden van de verschillende divisies van het provinciaal bestuur in de “Franse” en “Hollandse tijd”, met verwijzing naar de relevante archiefnummers:

- NIEBES (P.-J.). *L'Administration centrale du Département de Jemappes 1795-1800: guide du fonds conservé aux Archives de l'État à Mons*. Brussel, 2007.
- NIEBES (P.-J.). *La Préfecture du Département de Jemappes 1800-1814: guide du fonds conservé aux Archives de l'État à Mons*. Brussel, 2007.
- NIEBES (P.-J.). *Le gouvernement de la province de Hainaut durant la période hollandaise 1814-1830: guide du fonds conservé aux archives de l'État à Mons*. Brussel, 2008.

Verder treft men met betrekking tot het provinciebestuur op het Rijksarchief de correspondentieregisters aan (1831-1914), documenten betreffende de algemene werking van de provincie, wegenis en het archief van de provinciale beuzencommissie.

Het archief dat zich op het provinciebestuur zelf bevindt is, zoals gezegd, sterk gehavend en kan ook niet in een archiefdienst worden geraadpleegd. Men kan desondanks altijd een vraag tot raadpleging richten aan de provinciegriffier.

ARCHIEF VAN DE PROVINCIE LUIK

Volgende gids geeft een overzicht van het provinciale archief dat zich in het Rijksarchief te Luik bevindt:

- PIEYNS (J.). *Guide général des fonds et collections (arrondissements judiciaires de Liège et de Verviers)*, op. cit., p. 150-157.

Het archief van de provincie Luik dat men in het Rijksarchief aantreft, bestrijkt grofweg de periode 1793-1967. Voor het archief van de “Franse periode” kan men gebruik maken van volgende inventaris waarvan in 2001 een identieke herdruk verscheen:

- FAIRON (E.). *Inventaire analytique du Fonds français aux Archives de l'Etat à Liège*, in *Annuaire de l'Histoire liégeoise*, 1944, p. 183-330.
- LINOTTE (L.). *Les manifestations et les grèves dans la province de Liège, 1831-1914. Inventaire sommaire des archives de la sûreté publique de la province de Liège*. Leuven, 1964.
- HANSOTTE (G.). *Inventaire des archives du gouvernement provincial et des Etats provinciaux de Liège sous le régime du Royaume des Pays-Bas*. Brussel, 1965.
- HANSOTTE (G.). *Archives de la province de Liège: maintenues et permissions d'usines*. Brussel, 1967.
- HANSOTTE (G.). *Inventaire des archives de la province de Liège. I. Mines, minières, carrières: instruction des demandes en concession ou permission, surveillance et police des exploitations. II. Surveillance des usines établies sur le cours d'eau*. Brussel, 1978.
- PIEYNS-RIGO (P.). *Inventaire des autorisations d'établissements insalubres et dangereux établis dans la province de Liège (1815-1908)*. Brussel, 1985, 2 dln.

Bij de provinciale archieven die zich in het Rijksarchief bevinden, treffen we naast de hierboven vermelde reeksen onder meer gemeentelijke budgetten en rekeningen aan evenals documenten aangaande schoolgebouwen, bossen, wegenis, militie, weldadigheid, gemeentelijke politiereglementen, enz.

Het provinciebestuur beschikt over een archiefdienst. Men vindt er onder meer de dossiers betreffende de benoemingen van burgemeesters en de gemeenteraadsverkiezingen, beide vanaf 1921. Vooraf moet men een schriftelijk verzoek tot raadpleging richten aan de provinciegriffier.

ARCHIEF VAN DE PROVINCIE LUXEMBURG

Het archief van de provincie Luxemburg dat zich in het Rijksarchief te Aarlen bevindt, heeft grofweg betrekking op de periode 1795-1990. De algemene dossiers van het *département des Forêts* moet men nog steeds in het Groothertogdom Luxemburg zoeken, de andere archieven werden aan het Belgische Rijksarchief afgestaan. Ook voor de algemene dossiers uit de periode van het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden wordt men naar het Groothertogdom verwezen. Voor de meer lokale dossiers kan men in het Rijksarchief terecht. Naast de gepubliceerde ontsluitingen die hier worden vermeld, zijn er verschillende onuitgegeven inventarissen voorhanden.

BOURGUIGNON (M.). *Inventaire des dossiers concernant les usines et ateliers déposés par l'administration provinciale du Luxembourg (1831-1954)*. Brussel, 1964.

BOURGUIGNON (M.). *Inventaire des archives de l'administration du Département des Forêts*. Brussel, 1969.

VAN LEEUW (C.). *Inventaire des archives de l'administration provinciale du Luxembourg. Série: chemins de fer (1834-1940)*. Brussel, 1983. IDEM. *Série: garde civique (1830-1914)*. Brussel, 1983. IDEM. *Série: transports vicinaux (1874-1961)*. Brussel, 1984. IDEM. *Série: santé et hygiène publique (1830-1939)*. Brussel, 1985.

SIZAIRE (M.-A.), VAN LEEUW (C.). *Inventaire des archives de l'administration provinciale du Luxembourg. Série: prisons et détenus (1831-1932) (2/47)*. Brussel, 1988.

BOURGUIGNON (M.). *Administration du Grand-Duché de Luxembourg (1814-1830). Octrois en concession et police des usines et ateliers établis sur les cours d'eau*. Brussel, 1989.

MOÏS (C.), PIRLOT (V.), PIRON (C.). *Inventaire des archives de l'administration provinciale du Luxembourg: Série des architectes provinciaux et de l'organisation de la profession d'architecte dans la province 1834-1967*. Brussel, 2008.

BISTER (T.), PIRLOT (V.), PIRON (C.). *Inventaire des archives de l'administration provinciale du Luxembourg: Série des bâtiments communaux (1825-1988)*. Brussel, 2008.

DENONCIN (M.), PIRLOT (V.). *Inventaire des archives de l'administration provinciale du Luxembourg: Série des distributions d'eau 1831-1990*. Brussel, 2008.

DENONCIN (M.), PIRLOT (V.). *Inventaire des archives de l'administration provinciale du Luxembourg: Série des établissements dangereux, insalubres ou incommodes: mines, minières et carrières (1817) 1830-1990*. Brussel, 2008.

DENONCIN (M.), PIRLOT (V.). *Inventaire des archives de l'administration provinciale du Luxembourg: Série des égouts (1843-1998)*. Brussel, 2008.

DENONCIN (M.). *Administration provinciale du Luxembourg. Série de la milice*. Brussel, ter perse.

Het provinciebestuur beschikt niet over een archiefdienst. Vragen tot raadpleging dienen te worden gericht aan de provinciegriffier.

ARCHIEF VAN DE PROVINCIE NAMEN

De archieven van het provinciebestuur van Namen die zich in het Rijksarchief te Namen bevinden, hebben grofweg betrekking op de periode 1792-1966. In volgende gids treft men een overzicht aan van deze provinciale archieven:

BODART (E.). *Guide des fonds et collections des archives de l'Etat à Namur, op. cit.*, p. 447-496.

Volgende inventaris is achterhaald:

COURTOY (F.). *Inventaire sommaire des archives modernes conservées au Dépôt des Archives de l'Etat à Namur*. Brussel, 1913.

Hij werd vervangen door:

COURTOY (F.). *Administration du Département de Sambre-et-Meuse (1792-1824). Inventaire (s.d.)*. Brussel, 1988 (Toegangen in beperkte oplage).

Met een geïnformatiseerd supplement op steekkaarten.

Voor de periode van het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden is er een onuitgegeven inventaris voorhanden, die wordt vervolledigd met een geïnformatiseerd steekkaartensysteem. Voor de reeksen uit de periode 1830-ca. 1966 bestaan er verschillende ongepubliceerde deelinventarissen en een geïnformatiseerd steekkaartensysteem. Komen onder meer aan bod: volksgezondheid, bevolking en burgerlijke stand, schone kunsten, handel, industrie, wegenis, budgetten en rekeningen van gemeenten en andere lokale openbare instellingen, militie.

Op het provinciebestuur is er een archiefdienst. Vragen tot raadpleging dienen te worden gericht aan de provinciegriffier.

4. Belangrijke bronnenreeksen

In de archieven van de provincie treffen we bescheiden aan die betrekking hebben op de functie die zij in het kader van het algemeen rijksbestuur vervullen, bescheiden die voortspruiten uit hun bevoegde functie ten aanzien van de hen ondergeschikte besturen en bescheiden die betrekking hebben op hun eigen werking. In tegenstelling tot de gemeenten en de arrondissementscommissariaten zijn er voor de provincie geen becommentarieerde bewaar- en vernietigingslijsten voorhanden (maar op de website van de West-Vlaamse provinciale archiefdienst treft men bijvoorbeeld wel een selectielijst aan). Ook een systematisch overzicht van de ontwikkeling van de provinciale bevoegdheden is niet beschikbaar. Aangezien het begrip "provinciaal belang" tot vrij recent in de wet niet omschreven werd en bovendien vaak een zeer gevarieerde invulling kreeg, behoort een exhaustief overzicht van het provinciale bronnenmateriaal, alleszins in het kader van deze publicatie, niet tot de mogelijkheden. De thematische indeling van de bronnenreeksen wordt in dit overzicht ten dele doorbroken door het samenbrengen van de bronnen die resulteren uit de bevoegde functie van de provincie.

Twee bronnenreeksen die behandeld werden bij de gemeenten, zullen hier niet meer aan de orde komen: dat geldt voor de briefwisseling en de bescheiden betreffende het personeel.

4.1. *Notulen van de provincieraad en de (bestendige) deputatie*

Artikel 119 van de pw belast de provinciegriffier met het opmaken van de notulen en het overschrijven van de beraadslagingen en besluiten van de provincieraad en van de (bestendige) deputatie. Daarvoor houdt hij afzonderlijke registers. Door de wet van 27 mei 1870 werd de precisering ingelast dat een reglement van orde en inwendige dienst bepaalt welke beraadslagingen en besluiten moeten worden overgeschreven. Het Vlaamse provinciedecreet (art. 176) en de Waalse CDLD (L2212-60) bevestigen de rol van de griffier terzake. Artikel 51 van de pw stelt dat de vergaderingen van de provincieraad openbaar zijn, tenzij het over personen gaat. In de pers kunnen dus mogelijk verslagen van deze vergaderingen worden teruggevonden. Het Vlaamse provinciedecreet (art. 28) en de Waalse CDLD (L2212-15) bevestigen de openbaarheid van deze vergaderingen.

In de pw wordt geen melding gemaakt van de publicatie van verslagen, doch dat neemt niet weg dat ze effectief werden en worden gepubliceerd onder titels zoals *Processen-verbaal der zittingen van de provincieraad van ...* of *Procès-verbaux des séances du conseil provincial de ...*

Artikel 65bis van de pw, dat werd ingevoegd bij wet van 25 juni 1997, geeft aan de provincieraadsleden het recht aan de gouverneur en de bestendige deputatie schriftelijke vragen te stellen. Die vragen en antwoorden moeten verschijnen in een daartoe uitgegeven bulletin. Het reglement van orde van de provincieraad bepaalt hoe dit precies wordt uitgevoerd. Artikel 32 van het Vlaamse provinciedecreet stelt dat de provincieraadsleden het recht hebben aan de deputatie mondelinge en schriftelijke vragen te stellen over het bestuur van de provincie alsook over zaken die betrekking hebben op de aan de deputatie toegewezen taken. Er wordt geen melding gemaakt van een bulletin dat daaraan zou gewijd worden. Dat belet niet dat sommige provincies dit toch publiceren. De Waalse CDLD (art. L2212-35) bepaalt dat deze vragen en antwoorden in het *Bulletin provincial* (zie lager) en op de website van de provincie moeten worden opgenomen.

Al deze bronnen kunnen almaar meer geraadpleegd worden via de website van de provinciebesturen: Antwerpen: agenda en verslagen van de provincieraad sedert 2006, Limburg: beknopte verslagen van de provincieraad sedert 1996, Oost-Vlaanderen: beknopte verslagen en debatten sedert 2000 en schriftelijke vragen sedert 2005, Vlaams-Brabant: agenda en beknopte verslagen van de provincieraad sedert 2005 en beleidsnota's en vragen en antwoorden sedert 2007, West-Vlaanderen: agenda en besluiten van de provincieraad en besluiten van de bestendige deputatie sedert 2007, Henegouwen: beslissingen van de provincieraad sedert 2003, Luik: verslagen van de provincieraad en schriftelijke vragen sedert 2004, Luxemburg: verslagen van de provincieraad sedert 2002 en toespraken sedert 2000, Namen: verslagen van de provincieraad sedert 2005.

Artikel 104 van de pw handelt over de notulen van de bestendige deputatie. Gaat het over het geldig verklaren van verkiezingen, dan moet sedert de wet van 30 december 1887 de uiteenzetting van de zaak (door een lid van de bestendige deputatie) en de uitspraak van de beslissing in openbare vergadering geschieden. De beslissing moet gemotiveerd zijn. Verder spreekt de pw zich niet uit over het al dan niet openbaar zijn van de vergaderingen van de bestendige deputatie. Sedert de regionalisering van de provinciewet loopt de regelgeving op dit vlak

uiteen. In het Vlaamse provinciedecreet bepaalt artikel 51 dat de vergaderingen van de deputatie niet openbaar zijn, tenzij wanneer zij een rechtsprekende functie uitoefent. Alleen de beslissingen worden opgenomen in de notulen. In de Waalse CDLD (L2212-28/29) staat dat de inwoners van de provincie het college in een publieke zitting kunnen interpelleren.

De toespraken die de gouverneur houdt voor de provincieraad worden soms afzonderlijk gepubliceerd. Enkele voorbeelden:

ROPPE (L.). *Infrastructuur voor Limburg en actuele economische aspecten*. Z.p., 1974.

KINSBERGEN (A.). *Mensen achter de dijken: de stormvloed van 3 januari 1976 en de problemen van de waterbeheersing in de provincie Antwerpen*. Antwerpen, 1976.

BALTHAZAR (H.). *Een hoed met vier deuken. Rapport over het gouverneursambt 1985-1994. Toespraak tot de Provincieraad*. Gent, 1994.

BALTHAZAR (H.). *Over onze naam en faam. Bedenkingen over informatie en communicatie in het provinciebestuur Oost-Vlaanderen*. Gent, 1998.

4.2. Reglementen en verordeningen

Artikel 117 van de pw bepaalt dat de reglementen en verordeningen van de provincieraad en de bestendige deputatie worden bekendgemaakt in het bestuursmemoriaal van de provincie. De meeste provincies waren reeds lang voor de pw van 1836 gestart met de publicatie van een *Mémorial administratif* of een *Bestuurlijk memoriaal*: Antwerpen: 1815, Brabant: 1814, Henegouwen: 1840, Limburg: 1815, Luik: 1802, Luxemburg: 1839, Namen: 1818, Oost-Vlaanderen: 1817, West-Vlaanderen: 1804.

De Waalse CDLD geeft aan deze publicatie de titel *Bulletin provincial*, terwijl men in het Vlaamse provinciedecreet blijft spreken over het bestuursmemoriaal.

Deze bestuursmemorialen kunnen geraadpleegd worden via de websites van de provincie: Antwerpen: vanaf 2001, Limburg vanaf 2002, Oost-Vlaanderen vanaf 1996, Vlaams-Brabant vanaf 2003, West-Vlaanderen vanaf 2003, Henegouwen vanaf 2005, Luik vanaf 2005, Luxemburg vanaf 2001, Namen vanaf 2004, Waals-Brabant vanaf 2001.

4.3. Administratieve verslagen

Reeds in de periode van de Franse overheersing werden door de provinciale besturen verslagen opgesteld aangaande de toestand in hun ressort. Voor de periode van het Directoire zijn er de rapporten van de vertegenwoordigers van het Directoire bij de departementen, zie bijvoorbeeld:

ROPPE (L.) e.a. *De décadaire, resp. maandelijksse rapporten van de commissarissen van het Directoire exécutif in het Departement van de Nedermaas, 1793-1800*. Maastricht, 1955.

MILET (A.). *Rapports mensuels et correspondance de Jean-Baptiste, Martial Pradier, Commissaire du Directoire exécutif, près l'Administration centrale du département de Jemappes (1798-1799)*, in *Mémoires et Publications de la Société des Sciences, des Arts et des Lettres du Hainaut*, 1994, p. 51-111.

Tijdens de periode van het Consulaat en het Keizerrijk was de prefect met deze verslaggeving belast. In sommige departementen werden zijn verslagen (onregelmatig) gepubliceerd. Twee voorbeelden:

DOULCET-PONTECOULANT (G.). *Exposition de la situation administrative du département de la Dyle au 1er germinal an VIII et au 1er germinal an XIII*. Brussel, jaar XIII.

HERBOUVILLE (C.). *Rapport administratif présenté le 15 germinal an XII au conseil général du département des Deux-Nèthes*. Antwerpen, jaar XII.

Sommige van deze rapporten vormen voorbeelden van beschrijvende statistiek:

CAVENNE (M.). *Statistique du département de la Meuse inférieure*. Maastricht, jaar X.

Ook tijdens de «Hollandse periode» kwamen dergelijke rapporten tot stand.

Artikel 115 van de pw bepaalde dat de bestendige deputatie elk jaar een verslag diende op te stellen betreffende de toestand in de provincie en dit ten behoeve van de provincieraad. Het verslag werd gepresenteerd bij de bespreking van de begroting en de rekeningen en het moest in het reeds vermelde bestuursmemoriaal worden opgenomen. We vinden het terug onder de titel *Exposé de la situation administrative de la province de ...* of *Verslag van de bestuurlijke toestand van de provincie ...*. Ook titels als *Bestuurlijk vertoog ...* of *Stand van het bestuur ...* of *Jaarverslag ...* komen voor. De wet van 25 juni 1997 hief dit artikel op, doch een provinciebestuur kan altijd beslissen een dergelijke publicatie te handhaven.

Deze verslagen gaan onder meer in op de toestand en het beleid inzake gemeentelijke administratie, verkiezingen, weldadigheid, eredienst, onderwijs, openbare gezondheid, criminaliteit, openbare veiligheid, militie, belastingen, wegen en waterwegen en de situatie op het vlak van landbouw, handel en nijverheid. De kwaliteit van deze bron wisselt in de tijd en per provincie. In sommige gevallen moesten kwalitatieve gegevens en allerhande beschouwingen plaats maken voor opsommende lijsten. Op het belang van deze bron wordt gewezen in:

GHERET (D.). Een historische bron die onvoldoende bekend is: de verslagen over de administratieve toestand van de provincies, in *Driemaandelijks Tijdschrift van het Gemeentekrediet*, 1983, nr. 144, p. 95-104.

De wet van 25 juni 1997 die artikel 115 ophief, laat de presentatie van het budget en de rekeningen door de bestendige deputatie nu gepaard gaan met de voorstelling van een algemene beleidsnota die in het *Bestuursmemoriaal* moet worden gepubliceerd. Artikel 169 van het Vlaamse provinciedecreet bepaalt dat tijdens de vergadering waarop de provincieraad over de jaarrekening beraadslaagt, de deputatie verslag uitbrengt over de financiële toestand, over het gevoerde beleid en beheer tijdens het voorafgaande jaar en over de uitvoering van het budget. De publicatie van de beleidsnota in het *Bestuursmemoriaal* werd gehandhaafd. In de Waalse CDLD (art. L2231-6) wordt eenzelfde procedure voorzien. De beleidsnota moet worden gepubliceerd in het *Bulletin provincial* en op de website van de provincie.

4.4. *Bronnen die resulteren uit de bevoogdende en rechtsprekende functie van de provinciale organen*

Voor tal van handelingen van de ondergeschikte besturen fungeren de (bestendige) deputatie of de gouverneur als toezichhoudende overheden. Dit heeft als resultaat dat in de provinciale archieven heel wat bescheiden worden teruggevonden die afkomstig zijn van deze ondergeschikte besturen evenals documenten die het optreden van de provinciale overheid terzake betreffen.

Een exhaustieve en dynamische lijst van alle aangelegenheden waarbij de provincie tussenkwam en tussenkomt, hoe dit geschiedt, welke provinciale instantie daar precies mee gemoeid is en hoe deze materie in het geregionaliseerde België evolueerde, behoort niet tot de mogelijkheden. Wat de gemeente aangaat, beperken we ons tot enkele voorbeelden, geput uit een becommentarieerde uitgave van de gemeentewet gepubliceerd in 1933:

WILQUET (C.). *La loi communale du 30 mai 1836, op. cit.*

De artikelen uit de gemeentewet waarnaar hier verwezen wordt, geven dus de stand van zaken weer in 1933. Artikel 76 van de gemeentewet somde een aantal aangelegenheden op waarvoor de bestendige deputatie advies moest geven: transacties met het onroerend goed van de gemeente; het instellen van tolrechten; het aanvaarden van legaten en schenkingen; de aankoop van onroerende goederen; de gemeentelijke belastingen; de vaststelling van de rijks- en provinciewegen en de algemene rooilijnplannen van steden en de geagglomerde delen van rurale gemeenten, de opening, verbreding en afschaffing van straten.

Ook andere wetten vereisten het advies van de bestendige deputatie. Dat was bijvoorbeeld het geval voor de oprichting van intercommunale ziekenhuizen (wet van 6 augustus 1897), de associaties van provincies en gemeenten inzake de exploitatie van buurtspoorwegen (wet van 1 juli 1899), de associaties van gemeenten voor het opzetten van een waterdistributienet (wet van 18 augustus 1907), de intercommunales (wet van 1 maart 1922), enz.

Volgens artikel 77 van de gemeentewet dienden onder meer volgende beslissingen van de gemeenteraad ter goedkeuring aan de bestendige deputatie te worden voorgelegd: de verandering van bestemming of gebruik van gemene gronden; transacties met schuldvorderingen, aandelen, obligaties; de reglementen en tarieven voor de verhuur van plaatsen op markt, slachthuis, kermissen; ontwerpen inzake bouw, reparatie of slopen van gemeentelijke panden; de begroting en de rekeningen van de gemeente; de erkenning en opening van buurtwegen.

Afgaand op volgend voorbeeld zou een aanzienlijk deel van het provinciale archief betreffende de wegenis bestaan uit bescheiden die betrekking hebben op deze bevoogdende functie:

LAMBERT (J.). Les dossiers de la voirie conservés dans les archives provinciales de Namur (ca. 1830-ca. 1940). Intérêt et proposition de classement, in *ABB*, 1993, p. 25-39.

Dergelijk bestand betreft onder meer de *Atlas van buurtwegen* (zie hoofdstuk over de gemeenten), subsidies en speciale kredieten die werden uitgetrokken om buurtwegen te verbeteren, de inning van bepaalde taksen, enz. De gemelde atlas

is een kopie van het exemplaar dat op de gemeente wordt bewaard. Enkel dit laatste heeft officieel waarde.

Artikel 78 van de gemeentewet verplichtte de gemeenten er toe hun reglementen en politieverordeningen (voorafgaand aan de publicatie) aan de bestendige deputatie te laten geworden. Deze laatste kon wijzigingen opleggen en de gouverneur kon de toepassing van bepaalde artikelen opschorten. De gouverneur was bij machte dit te doen op basis van artikel 86 van de gemeentewet, dat dergelijk optreden voorzag als de gemeenteraad zijn bevoegdheid te buiten ging of het algemeen belang schaadde. Het bestaan van het reglement werd gesignaleerd in het bestuurlijk memoriaal.

Artikel 81 van de gemeentewet verplichtte niet-ontvoogde gemeenten verbintenissen in verband met verhuring en aanbesteding (met het lastenboek) aan de goedkeuring van de bestendige deputatie te onderwerpen. Bij overschrijding van een bepaald bedrag gold dit ook voor ontvoogde gemeenten.

De provinciegouverneur moest toezien op de toepassing van de wetten en ministeriële besluiten inzake de burgerwacht (zie hoger bij de gemeente). In het provinciale archief treffen we bijgevolg bescheiden aan betreffende de algemene organisatie van de burgerwacht, de inschrijvingen, de verkiezingen, de financiën, de discipline, de uitrusting, de bewapening en de ontplooide activiteiten.

Artikel 79 van de gemeentewet bepaalde dat de begrotingen en rekeningen van de weldadigheidsinstellingen aan de goedkeuring van de gemeenteraad moesten onderworpen worden. Werden de ontwerpen niet goedgekeurd, dan besliste de bestendige deputatie in deze als rechtsprekende instantie. Gemeenten die onder de voogdij stonden van een arrondissementscommissaris moesten alleszins de goedkeuring van de bestendige deputatie krijgen. De COO-wet van 10 maart 1925 en de OCMW-wet van 8 juli 1976 namen deze regel over.

Bij de COO waren diverse handelingen onderworpen aan het advies van het college van burgemeester en schepenen en aan de machtiging of goedkeuring van de bestendige deputatie. De wet van 7 augustus 1974 vereenvoudigde het toezicht en kende deze bevoegdheid toe aan de gouverneur. De bepalingen terzake werden grotendeels door de OCMW-wet van 1976 overgenomen. De goedkeurings- en machtigingsbevoegdheid van de gouverneur werd door de wet van 5 augustus 1992 in aanzienlijke mate gereduceerd. Anderzijds werd het algemeen toezicht van de gouverneur verruimd. De OCMW-wet van 1976 bepaalt dat de provinciegouverneur een afschrift krijgt van alle beslissingen van de raad voor maatschappelijk welzijn. Vanaf de wet van 1992 gaat het om iedere beslissing van het OCMW. Besluiten die de wet schenden of het algemeen belang schaden, kan hij vernietigen.

De bestendige deputatie moet sedert de wet van 4 maart 1870 de begrotingen en de rekeningen van de kerkfabrieken goedkeuren. Al naargelang van het bedrag dient voor het aanvaarden van legaten en stichtingen de goedkeuring of het advies van de bestendige deputatie of de goedkeuring van de gouverneur verkregen. Voor de inwerkingtreding van de NGW op 1 juni 1989 had de gouverneur op basis van de artikelen 86 en 87 van de gemeentewet, een rechtsgrond om de besluiten van de kerkfabriek te vernietigen of te schorsen wanneer de wet werd geschonden of het algemeen belang geschaad. In de NGW is er geen bepaling opgenomen die het algemeen administratief toezicht op de kerkfabriek mogelijk maakt zoals dit het

geval was met de opgeheven artikelen. Met ingang van 1 januari 2002 werden de gewesten bevoegd voor de kerkfabrieken en de instellingen die belast zijn met het beheer van de temporalieën van de eredienst. Voorlopig heeft enkel het Vlaamse gewest de regelgeving vrij grondig herzien (zie hoger bij de bevoegdende functie van de gemeenten en de kerkfabrieken). Het decreet op de eredienst van 7 mei 2004 voorziet dat de gouverneur de jaarrekeningen goedkeurt. Meerjarenplannen en begrotingen die niet door de gemeenteraad werden goedgekeurd, worden door hem behandeld. Hij kan ook besluiten van de kerkraad schorsen als bestaande wetten en het algemeen belang in gevaar komen. De andere geregionaliseerde regelgeving werd niet ten gronde gewijzigd. Wel werd in het Brussels gewest de rol van de bestendige deputatie overgenomen door de Brusselse Hoofdstedelijke regering.

Omdat het tot de bevoegdheid van de bestendige deputatie behoorde vast te stellen of de gemeenteraadsverkiezingen geldig waren, vinden we in de provinciale archieven de processen-verbaal van de gemeenteraadsverkiezingen terug. De processen-verbaal van de benoeming door de gemeenteraad van de leden van het bureel van weldadigheid, de burgerlijke godshuizen en de berg van barmhartigheid moesten onverwijld worden opgestuurd aan de bestendige deputatie. Deze moest zich uitspreken over de geldigheid van de verkiezing. De COO-wet en de OCMW-wet namen deze bepaling uit de gemeentewet over.

Het decreet van 10 februari 2006 dat in Vlaanderen de gemeentekieswet en de provinciekieswet wijzigde, vervangt de deputatie als administratief rechtscollege inzake verkiezingszaken door een raad voor verkiezingsbetwistingen. Deze buigt zich onder meer over betwistingen van gemeenteraadsverkiezingen en de verkiezing van leden van de raad van het OCMW. In de Waalse CDLD bleef de rechtsprekende functie van de deputatie inzake verkiezingszaken behouden. In het BHG wordt voormelde functie van de deputatie waargenomen door een rechtscollege waarvan de leden door het Brussels parlement worden aangeduid.

Bij de benoeming van burgemeesters pleegde de Koning het advies in te winnen van de provinciegouverneur en van de procureur-generaal. De gouverneur bereidde over elke burgemeester een dossier voor en formuleerde terzake een advies. Hij stuurde dit alles door naar de minister van Binnenlandse zaken, doch op de provinciale administratie bleef een kopie achter. In het Vlaamse gemeentedecreet (zie hoofdstuk over de gemeenten) bleef de procedure aangaande de benoeming van de burgemeesters behouden, maar uiteraard richt het verslag van de provinciegouverneur zich voortaan tot de Vlaamse regering. Volgens de Waalse CDLD wordt de burgemeester niet langer benoemd door de Waalse regering (zie hoofdstuk over de gemeenten). In het BHG worden de dossiers van de kandidaat burgemeesters onderzocht door de Brusselse hoofdstedelijke regering, die tevens een advies bij de procureur-generaal inwint.

De polders en wateringen zijn onderworpen aan het administratief toezicht van de bestendige deputatie. Transacties inzake onroerend goed, leningen, belastingen, begrotingen en rekeningen moeten de goedkeuring krijgen van deze laatste. Inzake andere aangelegenheden dient de bestendige deputatie advies te geven. De gouverneur kan beslissingen van de algemene vergadering vernietigen en de uitvoering van andere schorsen.

4.5. *Bronnen betreffende de provinciale financiën en fiscaliteit*

Artikel 66 van de pw stelt dat de bestendige deputatie aan de provincieraad jaarlijks de rekeningen en een ontwerp van begroting voorlegt. Sedert de wet van 25 juni 1997 moet daar een beleidsnota aan worden toegevoegd die wordt bekendgemaakt in het bestuursmemoriaal (zie hoger bij punt 4.3). Artikel 68 van de pw bepaalt dat de rekeningen, kort samengevat volgens de aard van ontvangsten en uitgaven, worden opgenomen in het bestuursmemoriaal en in het archief van beide Kamers neergelegd. Hetzelfde moet geschieden met de begrotingen na hun goedkeuring. In het Vlaamse gewest werd deze laatste bepaling niet afgeschaft, in het Waalse gewest dienen deze documenten gedeponereerd in de archieven van de gewestelijke administratie.

Op basis van voormelde documenten en de meer gedetailleerde informatie die de provinciale archieven te bieden hebben, kan de ontwikkeling en de samenstelling van de provinciale financiën worden bestudeerd. Belangrijke inkomstenbronnen zijn: de toelagen die de provincie van nationale of gemeenschaps- en gewestelijke overheden ontvangt voor haar werking, de dotaties vanwege het Fonds der Provinciën (opgericht door de wet van 24 december 1948) en de eigen provinciale fiscaliteit. De grondwet vestigt het principe van de provinciale belasting, op voorwaarde dat deze wordt goedgekeurd door de gekozen vertegenwoordigers van de provincie. De afschaffing ervan, mogelijk gemaakt door de wet van 9 augustus 1980, werd dan ook gezien als een eerste fase in het opdoeken van dit bestuursniveau. De wet van 9 juli 1982 maakte deze ontwikkeling ongedaan. Door de wet van 8 augustus 1980, gewijzigd door de bijzondere wet van 8 augustus 1988, werd het Provinciefonds geregionaliseerd en zijn de gewesten bevoegd voor de algemene financiering van de ondergeschikte besturen.

Zoals de gemeente mag de provincie opcentiemen in en op de directe belastingen (zie hoger bij de gemeenten). Het afwisselend verbieden en toestaan van de inning van deze opcentiemen gold ook voor de provincies.

Daarnaast hebben de provincies de mogelijkheid op tal van andere gronden taksen te innen. Enkele voorbeelden: taksen op de scheepvaart, honden, dranklijsterijen, wapendracht, luxepaarden, voertuigen, rijwielen, het patentrecht van vennootschappen, milieuheffingen, enz. Het bareelrecht, een wegentol uit het Ancien Régime, werd door de grondwet van 1815 heringevoerd en door een decreet van 6 maart 1831 in zijn bestaan bevestigd. Deze taks rustte op rijkswegen en de opbrengst werd besteed aan de verbetering van het wegennet. De wet van 15 november 1866 voorzag de afschaffing van de bareelrechten op de rijkswegen. De meeste provincies gingen vervolgens eveneens over tot het schrappen van deze belasting.

Wie fiscale bronnen wil gebruiken om een bezits- en fortuinshiërarchie te construeren, treft in de provinciale archieven de lijsten aan die werden opgesteld voor het intekenen op de gedwongen leningen van de jaren IV en VII. Een uitvoerige bespreking en kritiek op deze lijsten die verondersteld werden de meest goeuden van het departement te verzamelen, vindt men bij:

VANDEN ABEELE (K.). *De gedwongen lening van het jaar IV te Leuven. Bronnenmateriaal voor sociale geschiedenis onder Frans bewind*. Leuven, 1963.

VERVAECK (S.). *Enkele bronnen uit de Franse tijd, op. cit.*, p. 19-47.

BALTHAZAR (H.) e.a. *Bronnen voor de sociale geschiedenis van de XIXe eeuw*, op. cit., p. 45-49.

4.6. *Bronnen betreffende de verkiezingen*

4.6.1. *De lijsten van de 100 en de 600 hoogst aangeslagenen*

Het senatus-consulte van 16 thermidor van het jaar x bepaalde dat de prefect voor elk kanton een lijst moest samenstellen van de 100 hoogst aangeslagenen. De kantonale kiesvergaderingen duiden in deze groep de leden van de gemeenteraden aan. De prefect moest eveneens lijsten aanleggen van de 600 meest belaste van het departement. De kantonale kiesvergaderingen wezen in deze groep de leden van het kiescollege van het arrondissement en de leden van het kiescollege van het departement aan. Deze lijsten, die verondersteld werden de meest goedgevoerde van het departement te verzamelen, worden kort toegelicht bij:

VERVAECK (S.). *Enkele bronnen uit de Franse tijd*, op. cit., p. 79-86.

BALTHAZAR (H.) e.a. *Bronnen voor de sociale geschiedenis van de XIXe eeuw*, op. cit., p. 59-60.

4.6.2. *De kiezerslijsten voor het grondwetsproject van 1815*

Het grondwetsproject van 1815 moest aan het oordeel van de Belgische notabelen worden onderworpen. Met het oog op hun selectie stelden de intendanten van de departementen, per arrondissement, lijsten op van de departementabele notabelen. Omdat het de bedoeling was personen te selecteren die “betrouwbaar” waren, werd niet enkel het belastingbedrag genoteerd maar ook inlichtingen betreffende de fysieke, morele, levensbeschouwelijke, politieke en sociaal-economische “kenmerken” van de betrokkenen. Op basis van deze lijsten, die zich in het Rijksarchief in Den Haag bevinden, kwam volgende publicatie tot stand:

BETERAMS (F.G.C.). *The High Society belgo-luxembourgeoise (avec celle des arrondissements de Breda, Maestricht et de Ruremonde) au début du gouvernement de Guillaume Ier, Roi des Pays-Bas 1814-1815*. Wetteren, 1973.

4.6.3. *Lijst van de verkiesbaren voor de Senaat*

De wet van 3 maart 1831 bepaalde dat enkel wie 40 jaar oud was en 1000 gulden of 2116,40 frank directe belasting betaalde, verkiesbaar was voor de Senaat. De bestendige deputatie was met het opstellen van de lijsten van verkiesbaren belast. Zij werden gepubliceerd in het bestuursmemoriaal van de provincie. Op basis van deze lijsten werd een alfabetisch geordend overzicht opgesteld van de verkiesbaren in de jaren 1831-1893. Voor elke betrokkene wordt melding gemaakt van: naam en voornaam, beroep, geboorteplaats en -datum, datum van overlijden, de periode gedurende dewelke ze verkiesbaar waren en het betaalde belastingbedrag. Verder werden inlichtingen toegevoegd aangaande politieke gezindheid, parlementaire mandaten, ministerposten en andere functies die zij bekleedden, inclusief die in de beheerraden van vennootschappen:

STENGERS (J.) e.a. *Index des éligibles au Sénat (1831-1893)*. Brussel, 1975.

De wet van 11 april 1894 bepaalde nieuwe voorwaarden inzake verkiesbaarheid. Verkiesbaar was wie 840 frank grondbelasting betaalde (wat overeenkwam met 12.000 frank kadastraal inkomen) of wie in het totaal minstens 1200 frank directe belasting betaalde. De grondwetsherziening die door de wet van 19 oktober 1921 werd doorgevoerd, schafte de cijnsvoorwaarden af. De lijsten geven zowel voor als na 1893 een overzicht van de meest gegoeden van het land en dan vooral van diegenen die er via de grondbelasting in slaagden aan de hoge kiescijns tegemoet te komen.

4.6.4. *Kiezerslijsten voor de rechtbank van koophandel*

Het wetboek van koophandel van 1807 bepaalde dat de meest aanbevelenswaardige kooplui in aanmerking kwamen om de handelsrechters te kiezen. Het decreet van 6 oktober 1809 dat de rechtbanken van koophandel organiseerde, verschaftte weinig preciseringen zodat de prefect het met dit vage criterium moest stellen om de kiezerslijst te redigeren. Vanaf 1832 werd de bestendige deputatie daarmee belast, doch de criteria bleven vaag. Door de wet van 18 juni 1869 werden deze als volgt bepaald: handelaar of industrieel zijn, een patentbelasting betalen van 42,32 frank en ingeschreven zijn op de kiezerslijsten voor de gemeenteraad. Na 1869 geven de kiezerslijsten dus een overzicht van de belangrijkste patentbetalende ondernemers uit het arrondissement in kwestie. Voor 1869 vormen de lijsten eerder een illustratie van de wisselende manier waarop het begrip «aanbevelenswaardig» werd ingevuld. De wet van 19 mei 1898 belastte voortaan het college van burgemeester en schepenen van de gemeenten die tot het ressort van de rechtbank van koophandel behoorden, met het opstellen van deze lijsten (zie het hoofdstuk over de gemeenten). De gouverneur moest wel de samenvattende lijsten per ressort opmaken.

4.6.5. *Verkiezingsdossiers*

Met betrekking tot de provinciale verkiezingen treft men dossiers aan met kiesreglementering, kandidatenlijsten, resultaten, processen-verbaal, opkomst, klachten, enz. Op basis van onder meer de verkiezingsdossiers werd met betrekking tot de Vlaamse provincies een overzicht gemaakt van verkiezingen en gekozenen sedert de Tweede Wereldoorlog:

CONINCKX (D.), REYNAERT (H.), VALCKE (T.), ed. *De provincieraden in Vlaanderen*, op. cit.

CONINCKX (D.), VALCKE (T.). Een klasse apart? De Vlaamse provincieraadsleden en de leden van de bestendige deputatie (1946-2000), in FIERS (S.), REYNAERT (H.), eds. *Wie zetelt? De gekozen politieke elite in Vlaanderen doorlicht*. Leuven, 2006, p. 59-86.

De informatie aangaande de provinciale verkiezingen en het politieke personeel in de provincie Antwerpen in de periode 1836-2000 werd samengebracht in een databank, te raadplegen op www.ppant.be.

Voor de databank aangaande het politieke personeel op provinciaal niveau in de provincie Oost-Vlaanderen kan men terecht bij de archiefdienst van de provincie.

Gezien de bevoogdende functie die de provincie vervult, kan men in de provinciale archieven ook gegevens aantreffen aangaande de lokale verkozenen. Gebruikmakend van deze informatie werd deze groep doorgelicht:

REYNAERT (H.). *Lokale en regionale politiek. Lokale politici in Vlaanderen 1946-1994*. Brugge, 2000.

Over de problemen die men ervaart bij het verzamelen van informatie in de verkiezingsdossiers in de provinciale en lokale archieven, zie de bijdragen in:

DE MAEYER (J.), ed. Verkiezingsresultaten en databanken, in *BTFG*, 2003, p. 281-394.

4.7. Bronnen betreffende openbare orde en veiligheid

Artikel 128 van de pw stelt dat de gouverneur moet zorgen voor de handhaving van de rust en de orde in de provincie, evenals voor de veiligheid van personen en eigendommen. Daarvoor beschikt hij over de rijkswacht (voor de Eerste Wereldoorlog ook over de burgerwacht). Ingevolge artikel 129 van de pw kan hij in geval van woelige samenscholingen, oproer en gewelddadig verzet tegen de uitvoering van de wetten, de gewapende macht vorderen. Deze artikelen van de pw zijn nog steeds geldig.

Als gevolg van de rol die de provinciegouverneur in deze materie speelt, vindt men in het provinciale archief tal van verslagen over het verstoren van de openbare orde en hoe daartegen werd opgetreden. De gouverneur ontving rapporten van burgemeesters en de rijkswacht en bracht zelf verslag uit bij de minister van Binnenlandse zaken. Volgende bronnenpublicatie kwam tot stand op basis van dergelijk materiaal:

BAYER-LOTHE (J.). *Documents relatifs au mouvement ouvrier dans la province de Namur au XIXe siècle, 1794-1886*. Leuven, 1967-1969, 2 dln.

De gouverneur vervult ook een coördinerende functie bij grote rampen.

4.8. Bronnen betreffende openbare werken, ruimtelijke ordening en gebouwen

Artikel 75 van de pw bepaalde dat de provincieraad besliste over de aanleg van wegen en kanalen op kosten van de provincie. In de provinciale archieven treft men niet enkel bescheiden aan betreffende de wegen die de provincie zelf aanlegde, maar ook documenten aangaande zogenaamde rijkswegen van tweede klasse waarvan het onderhoud aan de provincie werd opgedragen. Na de Eerste Wereldoorlog legde de nationale overheid zowat alle wegen met een provinciaal karakter aan. De wet van 9 augustus 1948 bepaalde dat de provincieraad besliste over de openbare werken op kosten van de provincie met uitzondering van wegen en kanalen. Door de wet van 25 juni 1997 viel ook dat artikel weg. Artikel 78 van de pw gaf aan de provincieraad de bevoegdheid advies te geven bij de klassering van de grote wegen in rijks- en provinciewegen. Sedert de wet van 9 augustus 1948 oefent de bestendige deputatie deze functie uit. In de geregionaliseerde provinciewetten werden de artikelen 75 en 78 afgeschaft.

Het besluit van 19 december 1819 vertrouwde het beheer van de bevaarbare rivieren toe aan de provincies. Na de onafhankelijkheid werd aan tal van waterlopen een nationaal statuut gegeven, zodat de provinciale waterwegen sterk in aantal slonken. Het besluit van 10 september 1830, vervolledigd door de wet van 7 mei 1877, vertrouwde het beheer van de onbevaarbare waterlopen toe aan de bestendige deputatie. In uitvoering van deze wet moesten de provinciebesturen voor iedere gemeente een *Atlas van de onbevaarbare waterlopen* aanleggen, voorzien van beschrijvende tabellen en processen-verbaal. Deze bron bevat informatie over waterwegen, kunstwerken en aanpalende eigenaars. In de gemeentearchieven kan men een dubbel van de atlas aantreffen, zie:

YANTE (J.-M.). Les atlas, outils de gestion administrative. Deux réalisations belges du 19e siècle, in *Jahrbuch für europäische Verwaltungsgeschichte*, 1997, p. 109-120.

VANNIEUWENHUYSE (J.). *In kaart gebracht. De provincie West-Vlaanderen en het beheer van de onbevaarbare waterlopen, 1800-heden*. Brugge, 2001.

Door de wetten van 15 maart 1950, 16 februari 1954 en 28 december 1967 werden de onbevaarbare waterlopen verdeeld in drie categorieën. De provincie draagt verantwoordelijkheid in de uitvoering en het toezicht van de werken aan deze waterlopen, moet de beschrijvende tabellen bijhouden en terzake provinciale reglementen opstellen. De atlassen werden integraal vernieuwd ingevolge het KB van 25 april 1951, dat de wet van 15 maart 1950 moest uitvoeren. Op de website van de provincie Limburg kunnen de atlassen van onbevaarbare waterlopen van 1957 en 1987 worden bekeken.

De andere activiteiten van de provincies op dit terrein waren zeer divers en wisselden al naargelang van de plaatselijke omstandigheden. Vaak vervulden de provincies een complementaire rol: ze verschaften toelagen of leningen of sprongen bij in de financiering van bepaalde projecten. In de provinciale archieven kunnen bijgevolg sporen worden aangetroffen van de provinciale tussenkomst bij: de aanleg of verbetering van buurtwegen en landbouwwegen, onderhouds- en verbeteringswerken aan havens en kanalen, intercommunales voor de aanleg van autowegen.

Artikel 69 van de pw verplicht de provincieraad elk jaar op haar begroting de uitgave in te schrijven voor de huur en herstellingskosten van de gebouwen van rechtbanken en hoven, tenminste indien de staat er zelf geen eigenaar van is. De provinciale archieven bevatten bijgevolg bescheiden aangaande deze gebouwen, doch het is ook mogelijk dat zij in het provinciaal archief voorkomen omdat de provincie de bouw ervan mede financierde. Voor de bouw en het onderhoud van nog tal van andere gebouwen kon de provincie toelagen verstrekken: stadhuizen, kerken, scholen, monumenten, enz. Artikel 69 van de pw verplicht de provincieraad eveneens de uitgaven op zich te nemen van de kathedrale kerken, de bisschopshuizen en de bisschoppelijke seminaries, zodat ook aangaande deze gebouwen bescheiden in het provinciearchief kunnen worden teruggevonden. Volgens de geregionaliseerde provinciewetten moet de provincie nog steeds voor deze uitgaven instaan.

Volgende publicatie geeft een idee van de inspanningen die de provincie deed op het vlak van gebouwen, herstellingen en restauraties. Ook schilderkunst, beeldhouwwerk en andere kunst- en cultuuruitingen komen aan bod:

ROOSE (B.). *Repertorium van bronnen voor kunst- en cultuurgeschiedenis in het archief van de provincie West-Vlaanderen (3^e afdeling) 1817-1879, op. cit.*

4.9. Bronnen betreffende bevolking, industrie, landbouw en nutsbedrijven

Als intermediair bestuur hebben de provinciale overheden onder meer de functie informatie over hun ambtsgebied te verzamelen. Zij staken daarvoor hun licht op bij de gemeenten en soms bleven de resultaten van dergelijke onderzoeken beter bewaard in de provinciale dan in de gemeentelijke archieven. Dat lijkt alleszins het geval voor de statistieken die in de “Franse tijd” werden verzameld. Een algemene appreciatie van de statistische inspanning in de Napoleontische periode vinden we bij:

VIRE (L.). *La statistique napoléonienne dans les neuf départements belges, in La statistique en France à l'époque napoléonienne.* Brussel, 1981, p. 13-43.

Van de volkstellingen van het jaar IV en van 1814-1815 (zie het hoofdstuk over de gemeente) zijn provinciale exemplaren voorhanden. De verslagen die de prefecten over hun departement uitbrachten (zie hoger), kunnen worden beschouwd als voorbeelden van beschrijvende statistiek. De industriële statistieken uit de «Franse tijd» worden besproken en verwerkt in:

PLUYMERS (B.). *De Belgische industriële produktie 1811-1846. Reconstructie van een databank van de fysieke produktie en de bruto-toegevoegde waarde.* Leuven, 1992.

Een groot deel van de vermelde statistieken bevinden zich in de Archives Nationales in Parijs. Zie ook de bijdrage van:

COPPEJANS-DESMEDT (H.). Bijdrage tot een kritische studie over de nijverheidsstatistieken uit de jaren 1795-1846, art. cit.

Een voorbeeld van een dergelijke statistische oefening onder het Nederlands bewind:

CAULIER-MATHY (N.). *Statistiques de la province de Liège sous le régime hollandais.* Leuven, 1962.

De landbouwstatistieken komen aan bod bij:

VANDERPIJPEN (W.). De landbouwstatistiek in Vlaanderen onder het Frans Bewind, in *BTNG*, 1970, p. 29-46.

Zie ook:

BRACKE (N.). *Bronnen voor de industriële geschiedenis, op. cit.*, p. 157-197.

De provinciale overheid, vaak is dat de bestendige deputatie, speelde een belangrijke rol in het toekennen van vergunningen voor de uitbating van diverse bedrijvigheden. In sommige gevallen oordeelde zij in eerste instantie, in andere

vormde zij een beroepsinstantie voor wie zich niet bij een gemeentelijke beslissing neerlegde. Als resultaat hiervan vinden we in de provinciale archieven heel wat bescheiden terug die interessant zijn voor de studie van een bepaald bedrijf, een bepaalde industrietak of het beleid dat ten aanzien daarvan werd gevoerd. De bronnen die tot stand kwamen naar aanleiding van de wetgeving op de gevaarlijke, ongezonde en hinderlijke inrichtingen kwamen aan bod bij de gemeenten. De bronnen betreffende de stoommachines en de verwerking van bepaalde stoffen worden besproken bij de rubriek openbare gezondheid en milieu (zie lager).

Wie een mijn wilde uitbaten, moest eveneens bij de provinciale overheid aankloppen. Ingevolge de wet van 21 april 1810 kon een mijn slechts worden geëxploiteerd indien men van de bevoegde overheid een concessie had verkregen. De aanvraag werd ingediend bij de provincie en zij werd vergezeld van de documenten die de aanvraag ondersteunden (verantwoording van de onderneming, verwijzing naar reeds uitgevoerde werken). De originele rapporten die terzake door de ingenieurs van het mijnwezen werden uitgebracht, maken eveneens deel uit van het provinciale archief. Nadat de bestendige deputatie haar advies had gegeven en op voorwaarde dat het verplicht in te winnen advies van de Raad van State (de Mijnraad tussen 1837 en 1946) positief was, werd via KB een concessie verleend.

Bij de behandeling van het gemeentelijke bronnenmateriaal over dit thema, werd gewag gemaakt van gemeentebedrijven. Op dezelfde basis hebben de provincies sedert het KB van 26 juli 1939 de mogelijkheid provinciebedrijven op te richten. Ook de gemeentelijke intercommunales kwamen aan bod. De provincies participeerden geregeld in dergelijke intercommunales, onder meer in de maatschappijen die actief waren in de elektriciteitssector, de aanleg van autowegen en de streekontwikkeling. Deze laatste kaderden in de politiek van economische expansie die eind jaren 1950 werd aangevat. Dat was ook het geval met de provinciale economische raden die een privaatrechtelijk karakter hadden doch gesteund werden door de provincie.

De wetgeving op de intercommunales stelde de provincies niet in staat op dat vlak zelf een aparte rechtspersoon in het leven te roepen. Sedert de invoering bij de PW van 25 juni 1997 kan de provincieraad inrichtingen van commerciële of industriële aard organiseren als autonome provinciebedrijven met rechtspersoonlijkheid. Ook de geregionaliseerde provinciewetten laten dit toe.

Wat de landbouw betreft, werden in 1818 provinciale landbouwcommissies opgericht die de minister van Binnenlandse zaken op de hoogte moesten houden en adviseren. In de jaren 1840 werden deze provinciale commissies heringericht. Verder steunde de provincie het wetenschappelijk onderzoek op het vlak van de landbouw (bijvoorbeeld voor de verbetering van de veerassen), de bosbouw en de visserij en werden bijvoorbeeld toelagen verstrekt aan fondsen die boeren vergoedden voor afgeslachte, besmettelijke dieren.

4.10. *Bronnen betreffende de openbare gezondheid en het milieu*

In de negentiende eeuw was het niet zozeer de provinciale overheid als dusdanig, dan wel de Provinciale Medische Commissie (PMC) die een rol speelde in het gezondheidsbeleid. Deze commissies werden opgericht door de wet van

12 maart 1818 en hingen af van het provinciebestuur en van het Ministerie van Binnenlandse zaken. Zij waren onder meer belast met het toezicht op de volksgezondheid en op de beoefening van de geneeskunde. Van de lokale medische commissies (zie hoofdstuk over de gemeente) ontvingen zij jaarverslagen waarin werd bericht over de sanitaire toestand van de gemeente, infectieziekten, vaccinatiecampagnes, enz. De PMC moest op haar beurt verslag uitbrengen bij de minister. Na de oprichting van de *Conseil supérieur d'Hygiène publique* in 1849, werden de verslagen gericht naar deze laatste. In het derde kwart van de negentiende eeuw slabakte de activiteit van de PMC. De publicatie van hun rapporten geraakte in onbruik: tussen 1869 en 1880 verschenen er geen verslagen. Het KB van 31 mei 1880 poogde de activiteit terug aan te zwengelen: het belastte de PMC met de publicatie van een jaarlijks rapport over de gezondheidstoestand in de provincie, gebaseerd op de verslagen van de lokale commissies. Via eigen reglementen kon de provincieraad bepaalde ontwikkelingen bevorderen, bijvoorbeeld de vaccinatie.

Eén van taken van de PMC bestaat er in, op basis van inlichtingen verstrekt door de gemeente, lijsten op te stellen van de personen die op een wettige manier de geneeskunde beoefenen: artsen, veeartsen, apothekers, tandartsen, vroedvrouwen. Deze lijst werd jaarlijks gepubliceerd in het provinciaal bestuursmemoriaal, tot het KB van 21 november 1986 deze verplichting ophief.

Artikel 11 van de PW stelt dat de provincieraad instellingen van provinciaal belang mag oprichten. Rond de eeuwwisseling geschiedde dat ook in de sector van de volksgezondheid, onder meer met de creatie van provinciale sanatoria, ontsmettingsdiensten, instellingen voor bacteriologisch onderzoek, moederhuizen, dispensaria, enz. Verder kwam de provincie tussen bij de aanleg van de waterbedeling en de riolering. Zij participeert ook in de intercommunales die actief zijn in de waterdistributie, huisvuilverwerking en zuivering van afvalwater.

Bij de bespreking van de gemeentelijke bronnen betreffende dit thema, werd reeds de rol van de provinciale overheid vermeld inzake de vestiging van gevaarlijke, ongezonde en hinderlijke inrichtingen (zie het hoofdstuk over de gemeenten, ook wat het gebruik van deze bronnen betreft). Stoommachines waren eveneens aan de regelgeving voor dergelijke bedrijven onderworpen, maar daarnaast golden voor hen bijkomende formaliteiten. Wie op basis van de wetgeving inzake hinderlijke bedrijven de toestemming had bekommen om een stoommachine te installeren, diende volgens het KB van 6 mei 1824 een bijkomende toelating te hebben voor de ingebruikname van de machine. Bij de provinciegouverneur moest een vraag worden ingediend waarin werd gepreciseerd wie de machine had geconstrueerd, hoeveel paardenkracht zij had en welke de karakteristieken waren van de stoomketel. De gouverneur speelde de inlichtingen door aan de bevoegde minister die de machine liet testen. Deden er zich geen problemen voor, dan gaf deze laatste via de gouverneur de toelating tot ingebruikname.

Vanaf het KB van 24 juni 1839 was niet enkel het in gebruik nemen van een stoommachine maar ook de installatie ervan onderworpen aan een speciale toelating. De bestendige deputatie gaf de toestemming tot installatie, de gouverneur tot het in werking stellen. Het KB van 15 september 1846 vervulde de regelgeving. Als gevolg van deze KB's werd het technisch dossier gedetailleerder en bevatte het ook tekeningen van de ketel en plans van de inplanting. Sedert

het KB van 1839 volstond een positief resultaat van de *commodo et incommodo* enquête niet langer opdat een stoommachine zou kunnen worden geïnstalleerd. De bestendige deputatie die daar over moest beslissen, kon dit slechts doen na advies van de ingenieur die met het toezicht op de stoommachines belast was. Ook de beslissing van de gouverneur tot het in werking stellen, moest steunen op een test en een positief rapport. In de Vlaamse provincies waren de ingenieurs van bruggen en wegen terzake bevoegd, in de Waalse provincies de ingenieurs van het mijnwezen.

Sedert het KB van 28 mei 1884 was het niet langer de bestendige deputatie, maar het college van burgemeester en schepenen dat de toestemming voor het installeren van een stoommachine gaf. Slechts als de lokale hinderenquête negatief uitviel, moest het dossier worden onderworpen aan het advies van de ingenieur die toezicht op de stoommachines hield. De provinciegouverneur was bevoegd voor het verstrekken van de toelating voor het in gebruik nemen van de mobiele stoommachines. Terwijl de inlichtingen tot het KB van 1884 in principe betrekking hadden op de hele installatie, maar in de praktijk vooral over de stoomketels gingen, werd de gevraagde informatie vanaf 1884 gesplitst, zodat voortaan niet enkel de stoomketels maar ook de machines die ze aandreven, omstandig werden beschreven.

De KB's van 28 maart 1919 en 22 december 1920 bepaalden respectievelijk de procedures voor de installatie van stoomketels en stoommachines. Het verstrekken van de installatievergunning behoorde tot de bevoegdheid van de provinciegouverneur. Kwamen er naar aanleiding van de gemeentelijke *commodo et incommodo* enquête geen klachten, dan kon deze de toelating afleveren. Waren die er wel, dan moest de bestendige deputatie beslissen na een verslag van de ambtenaar die toezicht hield op de stoommachines. Met het besluit van de regent van 27 september 1947 werd inzake stoomketels en -machines de bestaande regeling vervangen door het algemeen reglement op de arbeidsbescherming, dat evenwel weinig veranderde aan de procedure. Zie ook:

BRACKE (N.). *Bronnen voor de industriële geschiedenis, op. cit.*, p. 242-252.

Ook de verwerking van ertsen, de transformatie van metalen en de behandeling van bepaalde gevaarlijke stoffen was ingevolge de wet van 21 april 1810 slechts mogelijk mits een speciale toelating. De aanvraag die informatie verstreekte over de aard en de bevoorrading van de te verwerken grondstof, het type fabriek en de gebruikte brandstof, diende samen met een plan te worden gericht aan de provinciegouverneur. De ingenieurs van het mijnwezen moesten hierover verslag uitbrengen en indien de vraag ontvankelijk werd verklaard, werd een lastenboek opgesteld dat de exploitant in een notariële akte moest onderschrijven.

De bevoegdheid inzake deze aangelegenheden werd door de bijzondere wet van 8 augustus 1980 tot hervorming der instellingen, gewijzigd door de bijzondere wet van 8 augustus 1988, toevertrouwd aan de gewesten, met uitzondering van die aspecten die verband houden met de arbeidsbescherming in het bedrijf.

4.11. Bronnen betreffende sociale toestanden en sociale politiek

Voor specifieke categorieën van behoeftigen droegen de provincies financiële verantwoordelijkheid en in de provinciale archieven kunnen daar sporen van worden gevonden. De wet van 30 juli 1834 belastte de gemeenten waar een vondeling werd aangetroffen met de helft van de kosten, doch de andere helft was voor rekening van de provincie. De wet van 14 maart 1876 hief de vermelde wet van 1834 op en verving ook de wet op het onderstandsdomicilie van 18 februari 1845. Er werd een *Fonds commun* gecreëerd dat drievierde van de ondersteuningskosten zou dragen van de armen die de gemeente van hun oorspronkelijk onderstandsdomicilie al vijf jaar hadden verlaten, doch nergens lang genoeg hadden gewoond om reeds een nieuw onderstandsdomicilie te verwerven. Het resterende vierde moest de gemeente van het oorspronkelijke onderstandsdomicilie betalen. In elke provincie werd een Gemeen Fonds opgericht, dat beheerd werd door de bestendige deputatie. De gemeenten dienden er financieel toe bij te dragen. Ook de steun aan zwakzinnigen, doofstommen en blinden werd door dit fonds bekostigd.

De wet van 27 november 1891 reduceerde de categorieën waarvoor het Fonds tussenkwam tot de zwakzinnigen, doofstommen en blinden. Het Fonds droeg de helft van de kosten, de andere helft was voor rekening van provincie en staat. Het Gemeen Fonds werd door de wet van 27 juni 1956 afgeschaft en vervangen door het Speciaal Onderstandsfonds (SOF). Dit laatste is niet meer op provinciaal vlak georganiseerd. De beslissende instantie is niet langer de bestendige deputatie, maar de minister, vanaf 1980 de gemeenschapsminister, die volksgezondheid onder zijn bevoegdheid heeft. De provincie blijft evenwel een rol spelen, want de aanvragen voor tegemoetkomingen moeten worden ingediend bij de adviserende commissies die bij ieder provinciebestuur worden opgericht. Deze commissies doen voorstellen aan de minister, die de beslissing samen met het dossier naar de provincie terugstuurt. Het SOF steunde de categorieën die ook reeds door het Gemeen Fonds werden geholpen. Na de oprichting van het Fonds voor Medisch-Sociale en Pedagogische Zorg voor Gehandicapten (KB van 10 november 1967) werd de zorg voor deze categorie aan het SOF onttrokken. De gouverneur van de provincie ontvangt de aanvragen van gehandicapten die er wettelijk verblijven en beslist over de aanvraag.

Verder kan men in de provinciale archieven bescheiden terugvinden die de provinciale betoelaging betreffen van initiatieven die reeds bij de gemeenten werden vermeld: subsidies voor tewerkstellingsprojecten (bijvoorbeeld tijdens de crisis van de jaren 1840), subsidies aan ziekenfondsen en fondsen die verzeerden tegen werkloosheid, premies voor de aankoop en de bouw van woningen, de participatie in de bouw- en kredietmaatschappijen voor sociale huisvesting.

4.12. Bronnen betreffende het onderwijs

Inzake onderwijs vervulde de provincie een complementaire rol. Enerzijds werd het onderwijsaanbod van de gemeente- en vrije scholen aangevuld met specifieke onderwijstypes: normaalscholen, land- en tuinbouwscholen, technische scholen, buitengewoon onderwijs, beroepsonderwijs, huishoudscholen, scholen voor verpleegkundigen en vroedvrouwen (zie bij het hoofdstuk over de

gemeenten voor de bronnenreeksen). Anderzijds werden subsidies verstrekt aan gemeentelijke en vrije scholen, ondermeer voor de oprichting en verbetering van schoolgebouwen en het bekostigen van de onderwijzerswoning. De provincie keerde ook studiebeurzen uit.

4.13. *Bronnen betreffende cultuur en recreatie*

Ook met betrekking tot dit thema kan het bronnenmateriaal zeer divers zijn, al naargelang van de accenten die de provincies legden. Hun activiteit in deze sector betreft ondermeer: de steun aan provinciale musea, de betoelaging van allerhande initiatieven ter bevordering van de volksontwikkeling (bijvoorbeeld de subsidiering van openbare bibliotheken, toneel- en muziekverenigingen), de creatie van provinciale parken en domeinen ten behoeve van de recreatie, het openen van provinciale zwembaden en bibliotheken, de inventarisatie van het cultureel erfgoed, de ondersteuning van de bescherming van monumenten, het bekostigen van restauraties en herstellingen, het uitreiken van prijzen voor historische studies, literatuur, foto's, plastische kunst, enz.

4.14. *Bronnen betreffende politieke gebeurtenissen in de "Franse tijd"*

De provinciale archieven bevatten een aantal bronreeksen die specifiek zijn voor de "Franse tijd": bescheiden aangaande de nationale goederen en hun verkoop; bescheiden betreffende de inbeslagname van goederen van uitgewekenen; bescheiden met betrekking tot de afschaffing en onteigening van geestelijke orden; bescheiden aangaande de aflegging van de eed van haat tegen het koningschap.